

טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מַיִם עֵינַת וְתַהֲמַת יִצְאִים
 בַּבִּקְעָה וּבַהֲרָ: ח אֶרֶץ חֲטָה וְשַׁעֲרָה וּגְפִן
 וְתֵאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־זֵית שֶׁמֶן וְדִבְשׁ: ט אֶרֶץ
 אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכַּנְתָּ תֹאכַל־בָּהּ לֶחֶם לֹא־
 תַחֲסֹר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ בְרוֹזָל
 וּמַהֲרִיָּה תַחֲצֹב נַחֲשֶׁת: י וְאֹכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ
 וּבִרְכַתְּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה
 אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: שׁוֹן יא הַשְּׁמֹר לָךְ פֶּן־תִּשְׁכַּח
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו
 וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם:
 יב פֶּן־תֹּאכַל וּשְׁבַעְתָּ וּבַתִּים טוֹבִים תִּבְנֶה
 וּיִשְׁבַּת: יג וּבִקְרָךְ וּצְאֹנֶךָ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב
 יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לָּךְ יִרְבֶּה: יד וְרַם לְבַבְךָ
 וּשְׁכַחַת אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֶךָ מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: טו הַמּוֹלִיכֶךָ בַּמַּדְבָּר |
 הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נַחֲשׁ | שָׂרָף וְעַקְרָב וְצַמָּאוֹן
 אֲשֶׁר אִין־מַיִם הַמוֹצִיא לָּךְ מַיִם מִצּוֹר
 הַחֲלָמִישׁ: טז הַמֵּאֲכִלְךָ מִן־בַּמַּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־
 יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לָמַעַן עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ
 לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ: יז וְאָמַרְתָּ בְּלִבְּךָ כַּחֲוִי
 וְעַצֵּם יָדַי עָשָׂה לִי אֶת־הַחֵיל הַזֶּה: יח וּזְכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי
 הוּא הֵנִתָּן לָּךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לָמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 לְאֲבֹתֶיךָ כִּי־הוּא: יט וְהָיָה אִם־שָׁכַחַת תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

מבוועי עינן ותהומין נפקין
 בבקען ובטורין: ח ארע חטין
 וסערין וגפנין ותאנין ורמונין
 ארעא דזיתקא עבדין משחא
 והיא עבדא דבש: ט ארעא די לא
 במסכנו תיכל בה לחמא לא
 תחסר כל מדעם בה ארעא די
 אבנהא ברזלא ומטורהא תפסל
 נחשא: י ותיכל ותשבוע ותברך
 ית יי אלהך על ארעא טבתא
 דיהב לך: יא אסתמר לך דלמא
 תתנשי ית דחלתא דיי אלהך
 בדיל דלא למטר פקודוהי
 ודינוהי וקמוהי די אנא מפקד
 לך יומא דין: יב דלמא תיכל
 ותשבוע ובתינ שפירין תבני
 ותמב: יג ותורך וענך יסגון
 וכספא ודקבא יסגי לך וכל די
 לך יסגי: יד ויריס לך ותתנשי
 ית דחלתא דיי אלהך די אפקך
 מארעא דמצרים מבית עבדוּתא:
 טו ודברך במדברא רבא ודחילא
 אתר דחיון קלן ועקרבין ובית
 צחונא אתר דלית מיא דאפק לך
 מיא מטנרא תקיפא: טז דאוכלך
 מנא במדברא דלא ידעו אבהתך
 בדיל לעניותך ובדיל לנסיותך
 לאוטבא לך בסופך: יז ותימר
 בלבך חילי ותקוף ידי קנו לי ית
 נכסיא האלין: יח ותדבר ית יי
 אלהך ארי הוא יהב לך עצה
 למקני נכסין בדיל לקימא ית
 קימה די קים לאבהתך כיומא
 קדין: יט ויהי אם אתנשאה
 תתנשי ית דחלתא דיי אלהך

כִּי
 הוּא הֵנִתָּן לָּךְ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל לָמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
 לְאֲבֹתֶיךָ כִּי־הוּא: יט וְהָיָה אִם־שָׁכַחַת תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

ואמרי' דשרי דטופס ברכות כך הוא, והנכון כמו שפי' רש"י ז"ל דברכת בונה ירושלים עצמה קרויה נחמה, והכי קאמר מתחיל ומסיים בה כדרכו ובלבד שיוכיר בה קדושת היום באמצע, ולומר שאינו צריך להזכיר של שבת בפני עצמה כתפלה, ותדע לך מדאמרין ר"א אומר הרוצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה, וחכמים אומרים אין אומרה אלא בנחמה, אלמא ברכת בנין ירושלים קרויה נחמה, וכן עיקר.

הא דאפליגו תנאי הכא בברכה ראשונה דפת מהיכא וכלהו ס"ל דהויא דאורייתא ולא קיי"ל כחד מינייהו, אלא ברכה שלפניה דרבנן וכסתמא דמתניתין דקתני בפ' מי שמתו [כ' ב'] גבי בעל קרי על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, כל' משום דלאחריו דאורייתא ולפניו לאו דאורייתא, וה"ה לברכת התורה שלאחריה כדאיתא התם בפרק מי שמתו [כ"א א'] דאמרי' התם אמר רבי יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן המזון וברכת המזון לפניו מן התורה כו', ודחינן איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה, ומה לתורה שכן חיי העולם, ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.

דף מ"ט ע"א. והא דאמרי' הני תנאי הכא דהטוב והמטיב דאורייתא, פי' רש"י ז"ל דאע"ג דהויא דאורייתא פותח בה בברוך ואע"פ שסמוכה לחברתה, שכולה הודאה אחת ודומה לברכת המצות, ואינו נכון דמאי שנא משאר הברכות שלפניה שאין פותחות בברוך מחמת סמיכותן, אלא נראה ודאי דלמ"ד דאורייתא אינה פותחת בברוך, וכדמיייתין רביה מינה לעיל בריש פרקין דאמרין תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך, וכדאמרין גמי לקמן בסמוך מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא, וא"ת אם כן מאי קאמר לעיל תדע דלאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך דהא אמרת דלמ"ד דאורייתא לא פתחין בה בברוך, נראה לי דהכי קאמר תדע דס"ל דלאו דאורייתא דהא פתחין בה אנו בברוך, ועוד רביה דלמ"ד דאורייתא אינו פותח אבל חותם מדתניא בתוספתא דפרק קמא דמכלתין רבי יוסי הגלילי מאריך בה וחותרם בה, ומשמע שהיה סובר שהיא דאורייתא ולפיכך היה מאריך בה וחותרם בה ואינו פותח כשאר הברכות שחותם בהם ואינו פותח.

גירסת הרב אלפסי ז"ל אמר ליה תוץ מו, ומאי שנא הנך כל חדא וחדא באפי נפשא כתיבא אבל הכא הדא בהדא תליא, ויש מי שגורס תוץ מו איכא דאמרי' התם גמי חדא היא כלומר שהקב"ה מקדש את ישראל ואת הזמנים, ואע"פ שמזכיר קדושת השבת וישראל וקדושת הזמנים מ"מ אין זה כשתים שהכל קדושה א', אבל בנין ירושלים וישועת ישראל שני דברים מוחלקין הן.

ר"ב לא הוה אמר לא ברית ולא תורה, ברית לפי שאינה בנשים תורה לפי שאינה לא בנשים ולא בעבדים, כלומר וכדי שלא יתקנו שתי מטבעות אינו מזכיר אפי' באנשים, והקשה הראב"ד ז"ל אם כן אפילו הארץ לא יזכיר לפי שאינה בעבדים, ואם יאמר שהנחלת את ישראל אנו נוחלים הארץ והעבדים מודים עליה, ומסתברא שווא אינה קושיא דברית ותורה אינה דבר תורה והולך לא טבעו חכמים מטבע אחד לאנשים ומטבע אחד לנשים ומטבע אחד לעבדים, אבל ברכת הארץ שהיא דאורייתא לא חלקה תורה, וטעמא גמי איכא דכלהו נהנין בנחלת הארץ ושבעין מטובה ומפירותיה, והילכך אומר שהנחלת את ישראל והוא מודה בה מפני שהכל נהנין בה.

מאי קמ"ל דהטוב והמטיב לאו דאורייתא נימא בהדיא הטוב והמטיב לאו דאורייתא. כלומר לפי שאין דרכן של אמוראים לסתום אלא לפתוח ולפרש, אבל בברייתא דלעיל דפליגי יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות, מאן דאמר צריכה סבר לאו דאורייתא ומאן דאמר אינה צריכה סבר דאורייתא, ולא אקשינן נימא בהדיא דאורייתא או לאו דאורייתא משום דמתניתין וברייתא אורחיהו למסתם.

ואידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים. פי' ובדידיה לא אפשר לאדורי' מלכות שמים משום דהויא סמוכה לחברתה, וכל שסמוכה אינה פותחת ואינו מזכיר בה מלכות, ומכאן שאין אומרים ומלכות בית דוד משיחך אלא הקם מלכות בית דוד, וכן גמי משמע דמאן דאמר בה אבינו מלכנו רענו טעות הוה בידו דאבינו מלכנו חשיב גמי מלכות, שהרי חד מהני דמזכירין בהטוב והמטיב הוי האל אבינו מלכנו וחשבינן ליה כהזכרת מלכות, ומ"מ יש להסתפק בזה הרבה שהרי באתה גבור אומרים מי

אחרים יד"ח בברכת המזון ובלבד שיהא המברך מן המחוייבין בברכה כישראל גדול, ומשום דקיי"ל [ר"ה כ"ט א'] דכל המחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן ואפילו יצא מוציא, ואע"ג דאמרין בירושלמי דמכלתין בפרק מי שמתו תני כל מצוה שאינו פטור מוציא אחרים ידי חובתן תוץ מברכת המזון, והא תניא כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים יד"ח הא אם היה חייב מוציא, אמר רבי לא שניא היא ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת מי שאכל הוא יברך, יש לומר דההיא מדרבנן היא הא מדאורייתא אפי' בברכת המזון אע"פ שיצא מוציא, והילכך בזמן שהוא מחויב בברכה כלל באיזה ברכה שהיא אוקמה אדינא דאורייתא ומוציא אפי' מי שאכל שעורא דאורייתא, אבל כשלא אכל כלל ואינו מחויב עכשיו בברכה כלל אינו מוציא מדרבנן, ומאן דמותיב מההיא דעלה והיטב קסבר דאפי' מחויב בברכת בורא נפשות, ור"ש בן שטח לא שמעינן ליה כולי האי ודילמא ס"ל הכין במי שהוא מחויב בברכה דאורייתא כשותה יין שהוא מחויב בברכת מעין שלש, ואנו למסקנא לא ס"ל כוותיהו אלא עד שיאכל כזית דגן דהוי מחויב בברכת המזון ממש דאורייתא, וא"נ סבירא לן דכזית מדרבנן מ"מ חייב הוא בברכת המזון ממש ומי שאכל הוא יברך קרינן ביה להוציא אפי' המחויב מדאורייתא. והא דברך שמועין בן שטח נברך שאכלנו והוא לא אכל אלא ששתה כוס יין, תירצו בתוספתא משום דשתיה בכלל אכילה.

ומ"מ אחתי קשיא לי דודאי מדקאמר נברך משמע דאיהו גמי נפיק ידי חובתיה באותה ברכה, ואנו קיימא לן דג' אינו פטור מעין ג', וכדמוכח בהדיא בשמעתא דהביאו להם תאנים וענבים בתוך הסעודה וכדכתבינן התם בדוכתא, ולא עוד אלא היכי מצטרף עמהם וכ"ש מי שלא אכל אלא שטבל עמהם בציר דהא כיון שזה אינו יוצא בברכתן היאך הוא מצטרף והיאך יזמנו עליו והוא אינו בן זימון, אלא שבוו יש לומר דלהצטרף להזכיר את השם הוא דבעי ולא בעינן שיאכל, דהא אמרינן לעיל דארוץ מצטרף קטן מוטל בעריסה מצטרף, ואע"ג דלא קיי"ל כוותיהו מ"מ שמעינן מינה דלצירוף הזכרת השם לזימון עשרה לא בעינן מחויב ממש בברכת המזון, אלא כל שהוא גדול וחייב בברכה כלל מצטרף, ואולי אף הוא אינו יוצא ידי ברכתו בברכה דידהו אלא לזימון בלחוד הוא דמצטרף וחזור ומברך כברכתו לעצמו דומיא דיוצא לשוק דקוראין לו ומזמנין עליו והולך לו וחזור ומברך לעצמו, אבל דשמעון בן שטח קשיא לי, ושמא שמעון בן שטח אף בוו לגרמי' הוא דעבד דס"ל [ל"ה ב'] דג' פטור מעין ג', וא"נ שאני יין דמיון זיין כדא"י בר"פ כיצד מברכין וכענין שאמרו בפ"ק דמכלתין [י"ב א'] גבי תמרי פתח וברין אדעתא דנהמא וסיים בדתמרי יצא דאפילו אמר הון את הכל יצא דתמרי גמי מיון זיין, וההיא דהביאו לו תאנים וענבים דוקא תאנים וענבים אבל תמרי לא, ומאן דמקשה מברייתא דטבל עמהם בציר לא דייקא וכיון דאדחי לא דייקין עליה כולי האי, וא"נ לזימון הוא דמצטרף ומוציא אף את האחרים ידי חובתן בברכת המזון והדר מברך בורא נפשות לעצמו.

ע"ב. הא דאמרי' משה תקן להם ברכת הון יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו', ק"ל והא קיי"ל בסמוך דברכות אלו מדאורייתא גינהו, וי"ל דמטבעו הוא שטבעו להן דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באי זה מטבע שירצה אומרה ואתו משה ויהושע דודו ושלמה ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה, וכדאמרי' לעיל בפרק כיצד מברכין גמי ועל כולם אם אמר שהכל יצא [מ' ב'] מגימין רעיא בתר דאכל אמר בריך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא ואקשינן מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול יצא, תנינא אלו נאמרים בכל לשון וכו' איצטריך סד"א היכא אמרי' כי אמרה בלשון חול יצא היכא דאמרה כי היכי דתקינן לה רבנן אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינן לה רבנן לא יצא קמ"ל, דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן, ובודאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ.

מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, פי' הרב אלפסי ז"ל בהלכות בתחיל נחמה ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים, ואינו מחזור דנחמה יצנו את המטבע בשבת, ויש אומרים לפי שאין מבקשין צרכים בשבת ורחה הוי בקשת צרכים, ואינו נכון כלל, חדא דאף נחם דכותה, ועוד דטופס ברכות הוא וכדאמרו בירושלמי מהו לומר רענו וזננו בשבת

ואהא דלמרינ דלין מנכרין לאחריה אלא שמיס כחצו המוספות (ד"ה ויטוס) אע"ג דמדאורייתא הם יס כח צד חכמים לעקור דבר מן המורה הואיל וטרודים במלאכה בעל הבית עכ"ל. ולי אין צורך לזה דלין מנין נזכרו שאחר המזון מן המורה וכדמשמע מדברי הרמב"ם בספר המנוחות שלו שכתב והמנוחה י"ט שזנו לזכרו אחר האכילה ולא הזכיר מנין הנזכרות ולדעתו אע"ג דדרש להו גמרא (נרמח מח): מקראי אסמכתא בעלמא נינהו. ואיכא למידק למה אמרו שלא יזכרו אלא שמיס מפני צטול מלאכתו של בעל הבית יזכרו השמים אחרונות והם עוסקים במלאכתם וי"ל דמכאן משמע דאסור לזכר בשעת עשיית מלאכה והכי אימא צירושלמי (נרמח פ"ג ה"ה) אמר רבי מונא זאת אומרת שאסור לעשות מלאכה עד שיזכר ג: **ובבר** כחצמי נסימן קפ"ח (קסו: ד"ה וטוב) שהגהות

בעל הבית (ה) **דתניא** פועלים העושים מלאכה **אצל בעל הבית** קורין קריאת שמע [א] [ב] ומתפללין כדרכן ואוכלין פתן (ג) ומברכין לפנייה ולאחריה שתי ברכות. כיצד ברכה ראשונה כתקנה. (א) ושניה פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ וחותם בברכת הארץ. והטוב והמטיב אין אומרים אותה כלל. במה דברים אמורים כשנוטלין שכר על מלאכתן לבד הסעודה. אבל אם אין נותנין להם שכר אלא הסעודה שאוכלין. או אפילו נותן להם שכר ובעל הבית מיסב עמהם מברכין כל ארבע ברכות כתיקנן:

מיימון (נרמח פ"א אות ט) כתבו גבי הא דלמרינ (נרמח מה): אבי עני ליה צקול רס כי היכי דלישמעו פועלים דהאי טעמא לא שייך לדין לדעתמא דהכי שוכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

שמע דעוסקין במלאכתן וקורין וכן כתב בית יוסף: **כתב** הגהות מיימוני האידנא אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם ומציאו בית יוסף:

פרישה

[ו"ל] הא דלימא בעמרא דאבי עני נקלא כי היכי דלישמעו פועלים וכו' נמאי מיירי אי אכיל אבי עמיה הא מקיני כלן כשאוכל העניל בית עמיהן חייבים לזכר כל הארבע ברכות ואי לא אכיל בעל הבית עמיהן הא אינן ממתינין אפילו עד גמר שלש ברכות אלא כוללין השלישית בשניה כמו שכתב רבינו זרין לומר דמיירי אי אירע כן שזכרו הפועלים כל השלש ברכות עמה נקלא אי נמי אף כשזכרו שתי ברכות וחמתו צרכה הארץ מוקרי לה גמר שלש ברכות אלא שקשה כשלא זכרו אלא שלש ברכות בכלל השמי ברכות ממילא דעי שילכו בלא עניים אמן. וכחז עוד ה"ב' ואיכא למידק למה אמרו שלא יזכרו אלא שמיס מפני צטול מלאכתו של בעל הבית יזכרו השמים האחרונות והם עוסקים במלאכתן וי"ל דמהכי משמע דאסור לזכר בשעת עשיית מלאכה והכי אימא צירושלמי וכבר כתבתי נסימן קפ"ח (אות ט) שהגהות מיימוני (פ"א אות ט) כתב גבי הא דלמרינ אבי עני ליה צקול רס כי היכי דלישמעו פועלים וכו' דהאי טעמא לא שייך לדין כי אדעתא דהכי שוכרין פועלים שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם:

דרישה

דבריו הלא תלמוד ערוך הוא וכתבתי שרבינו פירש תירוק הגמרא איפכא שאדברא הנוטלים שכר לבד סעודתן צריכין להתפלל י"ח ונתתי טעם לדבריו עיין שם וכו' יש ליישב ג"כ דעת הרא"ש והרי"ף ומשום הכי קצרו ולא הוצרכו להביא סוגיית הגמרא וגם לשון הברייתא דמייתי רבינו שמיירי בפועל העושים בשכרן לבד הסעודה מסיים זה לשונו אבל אין נותנין להן שכר וכו' עד מברכין כתיקונן עכ"ל והלשון משמע דאברכה המזון דסליק מיניה קאי וכמו שכתבו הרא"ש ורבינו בהדיא וי"ל מברכין כל הארבע ברכות כתיקונן ומדלא תני נמי שמתפללין כל הי"ח שמע מינה דגם בנוטלין שכר לבד סעודתן דינן שמתפללין כל הי"ח ודלא כפירוש הרמב"ם צדדין לפרשו לפי שיטתו דמיירי בהבינו ומשום הכי מהפך הסברא וכמו שכתבתי לעיל בסימן ק"י ע"ש: עוד היה נראה לע"ד דאף אם תאמר שגם הם פירשו מה שחירץ הגמרא כאן בעושים בשכרן דרצה לומר שדינו שמתפלל הבינו וכדפירש הרמב"ם מכל מקום סבירא להו מאי דמסיק הגמרא וקאמר והתניא הפועלים שהיו עושים מלאכה וכו' לאו כלשון ניהותא וסיועא קאמר לה כדפירש רש"י ז"ל דאי"כ קשה הא אדרבה תני בהאי ברייתא דאפילו בעושים בשכרין מתפללין וכו' והלשון מתפללין משמע כל י"ח וכדדייקתי לעיל מדלא חילק בסיפא אלא בברכה

קצא (ב) **דתניא** פועלים העושים מלאכה וכו'. נתייחס זו היא נפרק היה קורא דף י"ו ע"א ובספרים שלנו לא כתוב ומתפללין כדרכן רק כמזכר קריאת שמע ומתפללין ואוכלין וכו' ואפשר שהטור הוסיף לכתוב כדרכן לפי שאילו בשעת אכילת הרא"ש ז"ל שכתב להדיא ומתפללין י"ח וכו' לאפוקי לפי דעת הרמב"ם (פ"ה מפלה ה"ה) לרין לומר שהוא פירש דמה שכתב ברייתא ומתפללין רצה לומר מעין י"ח דהיינו הבינו ועיין לעיל בסימן ק"י הארכתי שם (דרישה אות ט): (ג) **ומברכין** לפנייה ולאחריה שתי ברכות וכו'. כתב המוספות אע"ג דכל השלש דרש להו בעמרא מקראי יס כח צד חכמים לעקור דבר מן המורה או שמה אסמכתא הן ואין מנין הנזכרות מן המורה. כ"י: (ג) **שניה פותח בברכת הארץ** וכו' בה בונה ירושלים. זה לשון רש"י (ר"ה ומל"ק) שזכרה הארץ ונתיין ירושלים דמות. וכבר ר' מנחם (נרמח פ"ג ה"ה) וכלל זה טובה ירושלים שאומר שהנחלה לאטמיתו ארץ סמדה טובה ורמזה ירושלים עירך טובה אופה נמרה דמינו עכ"ל והציאו (ה"ר"מ) [ה"כ"מ] פ"ג דנרמח. (ח"ל)

קצא [א] **ומתפללין** כדרכן. עיין מה שכתבתי בפרישה שרבינו איל בשית הרא"ש שכן כתב בהדיא מתפללין י"ח אף שלא נזכר כן בברייתא ודע שבגמרא שם פרק היה קורא דף י"ו (ע"א) פריך ברייתא אהרדי שחזא קתני מתפללין י"ח וחזא קתני מתפללין הבינו ומשני האי דנוטלין שכר לבד סעודתן והא דאין נוטלין שכר אלא סעודתן ומסייע הגמרא שם האי ברייתא שכתבה רבינו ככתבה וכלשונו ופירש רש"י והתניא בניחותא ומייתי סיעתא דיש חילוק בין נוטלין שכר לבד סעודתן או לא וצריך לומר לפי סוגיית הגמרא דמה שכתוב בברייתא שמייתי רבינו כאן לסיעתי דמה שכתוב בברייתא ומתפללין רצה לומר מתפללין הבינו דאם לא כן הוי ראיא לסתור וכן פסק הרמב"ם (מפלה פ"ה ה"ח) וכמו שכתב רבינו לעיל בסימן ק"י (צה:): בשמו אבל הרי"ף והרא"ש לא הביאו בפסקיהן סוגיית הגמרא הנ"ל דמקשי הברייתות אהרדי רק הביאו ברייתא שמייתי רבינו כאן לבד. והרא"ש כתב בה ומתפללין י"ח ובאמת צריך ליתן טעם למה ואיך שתו לבם לסוגיית הגמרא דלפי סוגיית הגמרא תתפרש הברייתא איפכא דאינן מתפללין הנוטלין שכר לבד סעודתן כי אם הבינו ולעיל בסימן ק"י (אות ט) כתבתי שיש לזכר רבינו שכתב שם על דברי הרמב"ם ואפשר שחשב פועלים כשעת הדחק שחמה ב"י (צה: ד"ה כתב הרמב"ם) על

חדושי הגהות

קצא [ב] לא גרסין ומתפללין כדרכן דהא מפרש בספא דכך נתייחס דמיירי כשנוטלין שכר על מלאכתן לזכר הסעודה ונתנאר לעיל סימן ק"י שכשנוטלין שכר על מלאכתן אינן מתפללים אלא מעין י"ח (מהר"ם):

הגהות והערות

[ג] לפנינו בירושלמי הגירסא "כשעה שיכרך":

הלכות ברכת המזון סימן קצ קצא

היכן יגיע כוס של בהמ"ז כל אחד (ו) מהמסופקים אם יגיע לו (יט) צריך לברך בורא פרי הגפן. (וע"ל סימן קע"ד סעיף ה' בהג"ה):

קצא אם הפועלים מחויבים לברך. ובו ג' סעיפים:

א *פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרים (ב) בבהמ"ז כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית כיצד ברכה ראשונה כתקנה ושניה פותח בברכת הארץ (א) וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב (ב) כלל בד"א (ג) כשנוטלים שכר על מלאכתו מלבד הסעודה אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל ד' ברכות כתקן וכן אם בעה"ב (ד) מיסב עמהם אע"פ שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד' ברכות: ב *והאירנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות שאין דרך בני אדם עכשיו להקפיד בכך ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם: ג (ה) * יאסור לעשות (ז) מלאכה * בעודו מברך. (וכן הוא (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג):

שערי תשובה

ע"פ דרך שיהיה צדו להביא עליו חייב ופאשר אי בני מחשיל על דברו ליכא למימר צדור שמשון שאין לו התרה ע"ש ומשמע דאם אינו נזיר שמשון מספקא ליה אם מקרי יכול להביא ליה חייבו על ידי דלחשיל ענה וע"ש שגרה דלרווחא דמלמחא הוסיף בהם טעמיה ואין לך (א) בנהמ"ז. גם א"ל להמתין על אחרים עד שיזמנו סמ"ע סי' של"ז ומ"א לא כ"כ ועי' בשכנה"ג: (ב) מלאכה. אפילו תשמיש קל אסור. וה"ה בכל המצות לא יעשה אותם האדם ויעסק בדבר אחר כי זה מורה על עשייתו של המצוה בלא כוונה אלא דרך עראי

משנה ברורה

מטורפין למלא לגומיו ועיין לקמן בסיומן רע"א ס"ק ק"ט במ"ז: ד (יט) צריך לברך. דמסתמא אינו מכיין ללאח צברכת המצרך מאחר שאינו יודע אם יגיע לו וכתב המ"א דאם המסובין נחטבו נהדיא אם יגיע להם הכוס שיאלו צברכתו יולאין בזה אם גם המצרך נחטבו להוליא צברכתו כל אחד מהמסובין וכן הסכימו (יג) הרצה אחרונים. ואך זהרו כולם מי שרצה לטעום מן הכוס על סמך ברכה המצרך שלא ישימו עד שיטעמו מן הכוס כדי שלא יהיה הפסק בין הברכה להטעמיה:

א (א) וכולל בה בונה ירושלים. דאך דרשינן צמרמא מקרא שיברך לה' בנהמ"ז על המזון ועל הארץ ועל ירושלים (א) אין ר"ל שכן התורה צריך לחתום על כל אחד ואחד צברכה בפ"ע אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן צברכה אחת אך דרגנן תקנו לחתום צברכה על כל אחד ובפועלים משום טעול מלאכה תקנו שרק הן יברך בפ"ע אבל ברכת הארץ ובנין ירושלים כיון שדומות זו לזו יכללם צברכה אחת [מ"א צבאור דברי רש"י וכ"כ עוד הרצה אחרונים לדניא]: (ב) כלל. שזו אינה כ"א מדרבנן צעלמא ועקרובה אלא פועלים בין שמברכין צעלמן בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך בהמ"ז כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתן כשחומם צברכה ירושלים ולענין ברכת היזמון אם מחויבין פועלים בכך או לא (ב) יש דעות בין האחרונים ולפי מה שכתב בס"ז לא נ"מ מידי לדידן

מקודם נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רואים לענות אותו דכנגון זה בודאי צברכה"ז מקפיד ועיין לקמן בסיומן ר' במ"א סק"ז: (ג) כשנוטלין שכר. וע"כ לריכין למחר המלאכה [רש"י]: (ד) מיסב עמהם וכו'. דמסתמא מוחל להם: ג (ה) אסור לעשות מלאכה וכו'. מפני שגראה (ג) כמצרך דרך עראי ומקרה (ד) ואפילו תשמיש קל אסור לעשות וא"ל של עסקו צברך שרין לשום לבו אליו וכתב הט"ו שיש לזהר שלא לעיין אפילו בד"ת בשעה שמברך בהמ"ז כי זה מורה על היות הבהמ"ז אצלו רק על ד' המקרה וההזמון ולאו דוקא צברכה"ז אלא בזהו צברכה אחרת חיה נכלל במאמר תורתנו ואם תלכו עמי קרי דהיינו שלא יהיו המצות אצלנו על ד' המקרה וההזמנות צעלמא: (ו) לעיל סוף סימן קפ"ג

שער הציון

(יב) המאמר מרדכי בסיומן קע"ט והנהר שלום והח"מ והיד הארץ והגר"ו בסיומן זה והתנן נטרים בסיומן קע"ד ללא כט"ו בסיומן קע"ט: (ב) אפילו אם נאמר דמנין הג' ברכות הם מדאורייתא מ"מ יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשז ולא תעשה כן הוא לדעת המוספות אבל הרבה ראשונים אין סוגרים כן דיהא לעסק גופא בפסיקה וממיה דלורייתא: (ב) עיין במדמ מהה שכתב דמדברי רש"י דף מ"ו ע"א בתירוצא דר"ג שם מוכח דכשה"ג מומנין אפילו בפ"ע אלא דלפירוש המוספות שם ש"ס הר"ר"ף לא מוכח מידי: (ג) אחרונים: (ד) מ"א:

6

קצו א *היו המסובין ג' (א) ואומרים ברוך שאב (ב) [א] חיינו (ג) [ב] בא" יותר טוב לומר (ד) ג שאומר נברך אלהינו ו'ובין שיהיו עשרה א שאומר נברך (ו) על ד' מטובו או במקום חיי

ומקרה כמאמר ר"ל ואם דהיינו עשיית המצוה מ"ז איסור זה שלא ל' (א) נברך. כתוב בזהר ש' צעי הזמנה ומזה נוהג והן עוין יהי שם ה' מצו להרצ מהור"ר נפתלי צהב כמקוה. ואח"כ יאמר נה ארץ חמדה טובה ורחבה על הארץ ועל המזון. רמ"ו ירושלים ועל מלכות בית ותנחמנו בצפלים בא"י ו האל א"מ המלך הטוב ו ייטיב לנו הוא גמלו ה' וברחמים ריכנו לימות ה' של"ה ע"י מ"א: (ג) בא' שמזכיר השם אומר ב"ה המנהג. אבל ביחוד פשיט

קפ"ג. אלא דשם מיי"ר שמקודם (א) חייבין בזימון. ז רבים דהיינו שאחד י' דכתיב גדלו לה' אחי וגרו א"י ממאי דכתיב כי שם יומר עד עשרה כמו שיה לומר צפיו קודם צהמ"ז דבר שנקדושה לריך הזמן יהי שם ה' מצורך מפ האחרונים (ב) והמנהג: כפט לומר ב"ה וב"ש ולא שנים המזמנים עמו רק נברך ובדיעבד אם א' המזון שאכלנו. דמשמע משלו. דמשמע דרבים בתגמוליו של מקום דמשו

(ב) מ"א: (ג) א"ר ושע"ו צעלמו שחר ואומר ג"כ צ' וע"ג דלפעמים נמצא גם אמנם בעירסת הירו

חזרו ונטלו שתייהן, משום דתיכף לנטילת ידים ברכה.

בא להם יין אע"פ שכל אחד ברכך לעצמו אחד מברך לכולן, ואע"פ ששנינו בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון וכ"ש זה שהוא לפני המזון, שאני הכא דכיון שעלו והסבו ה"ל כשנוי מקום דקיי"ל בערבי פסחים [ק"ג א'] דשנוי מקום צריך לברך.

לפי שאין בית הבליעה פנוי, פרש"י ז"ל שאין לב המסובין אל המברך אלא לבלוע, ואמרו משמו ז"ל שאם אמר באמצע סעודה סברי רבותי והן מניחין לאכול כדי לשמוע ברכה שפיר דמי ואחד מברך לכולן, ומקצת מרבותינו הצרפתים ז"ל חלוקין בדבר דכיון שתקנו חכמים לברך כל או"א לעצמו אינו יוצא בברכת חבירו, ובירושלמי אמרו שאין בית הבליעה פנוי ואם יענה אמן יבא לידי סכנה דגרסינן התם אין עונין אמן באמצע הסעודה שאין משיחין בסעודה, פ"י שמא יקדים קנה לושט, וגרסינן תו התם שאלו את בן זומא מפני מה אמרו וכ"ו אמר לון מפני שאין בית הבליעה פנוי, א"ר מונא הדה אמרה הדין דעטיש גו מיכלא אסור למימר ליה אסותא בגין סכנתא דנפשיה, ואע"פ שאינו צריך לענות אמן דשומע כעונה, נראה דאפילו הכי חששו שאם אתה מתיר להם לצאת כולם בברכת האחד ואפי' בשמיעה יבא לידי עניית אמן ויבא לידי סכנה.

מתני' והוא אומר על המוגמר אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה, פרש"י ז"ל אע"פ שלא הביאו את המוגמר אלא לאחר ברכת המזון שאינו מצרכי הסעודה אפי' הכי מי שברך על היין והתחיל בברכות אחרונות גומרן, והראב"ד ז"ל דחה פ"י זה מתוך הירושלמי דגרסינן התם על הא מתניתין מה בין מוגמר ליין שבאמצע המזון התם כלהו נהגין כחדא הכא כל חד וחד שתי לנפשיה, דאלמא במוגמר הבא בתוך הסעודה עסקינן דומיא דיין הבא בתוך הסעודה והיינו דקשיא להו לבני מערבא מה בינו ובין יין הבא בתוך הסעודה שאין אחד מברך לכולן, ועל כן פ"י הוא ז"ל דאמוגמר הבא בתוך הסעודה קאמר וארישא דמתני' קאי דקתני הסבו אחד מברך לכולן, וקתני הכא דאותו שבצע תחלה הוא שמברך על היין לאחר המזון והוא שאומר על המוגמר המובא באמצע הסעודה להריח, והא דקתני אע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה פירושא בעלמא הוא, כלומר שמוגמר הבא באמצע טעון ברכה הוא שאע"פ שאין מביאין מוגמר אלא לאחר סעודה לגמר את הידים להעביר הוהמה, ואין מברכין על הריח אלא א"כ עשוי להריח כדאיתא לקמן בפרק אלו דברים, אפ"ה כשבא בתוך הסעודה הוא ודאי להריח בא וצריך ברכה ואותו שהתחיל בברכות הוא גומר ומברך, ולפי פירוש זה אין מתיישב במה שאמרו בגמרא מדקתני והוא מכלל [דאיכא] דעדיף מיניה מסייע ליה לרב דאמר רב חייא בר אשי אמר רב כל הנוטל ידיו באחרונה הוא מזומן לברכה, דאלמא פשטא דהא שמעתא לכאורה משמע דהוא אומר על המוגמר על המברך בסוף קאי, וגי' אחרת מצאתי בירושלמי מה בין יין מה בין מוגמר, מוגמר כולם מריחין ויין אחד טועם.

מתני' אין מברכין עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית קיסר ועל אפרסמון של בית רבי ועל ההדס שבכ"מ, יש ספרים דגרסי תיובתא, וכתב רב האי גאון ז"ל דמתוך גירסא זו היה נוהג מר שמואל ראש כלה רביה דרב אחא משבחא ג"ע שלא לברך עצי בשמים אלא על ההדס בלבד, וכתב הגאון ז"ל עוד והשתא לא קא חזינא אדם במתיבתא דמסיק בהא שמעתא תיובתא אלא כלהו בגרסיהו מפרקי לה הדס וכל דדמו ליה, ונקטין מלתא מן סמלק וחלפי ימא ונרקוס דיגינותא ומאי דהוא כיוצא בהן מברכין עליה עצי בשמים, ואע"ג דאית בהו מאי דרכיך אמרי לך לא אכפת לן כדמוצא עלין מעצו כדפרשינן לעיל דהא חלפי ימא הכין אינון, והיינו דקאמר מר זוטרא מאי קראה דכתיב ותטמגם בפשתי העץ, והא פשתן דרכיך ואיקרי עץ, והני מילי אמרינן מדרב אחא ז"ל מדקאמרינן גבי חלפי ימא עצי בשמים דמספקא לן אי ממין אילן הוא או לא הואיל ורכיך מכלל דכל היכא דאיכא עץ בורא עצי בשמים מברכין עליה, ותניא גמי גבי כלאי הכרם כה"ג [תוס' כלאי פ"ג] כל שמתחלת ברייתו מוציא עלין מין ירק וכל שמתחלת ברייתו מוציא עץ מין אילן הוא, ובצלף הוא דפליגי [ל"ז א'] ב"ש וב"ה דדמי לעץ ודמי לירק ובהכין נהוג עלמא השתא, עד כאן לשון הגאון ז"ל, ופי' הדס וכל דדמי ליה, כלומר שיהא עיקרו לריח כהדס לאפוקי עצי אתרוג ותפוחים שאין עיקר נטילתן לריח, כן פ"י בחוספות.

ע"ב. אמר מר זוטרא האי מאן דמורח באתרוגא או בחבושא מברך ברוך שנתן ריח טוב בפירות, ואותן ורדים שאנו קורין רודיש כתב הראב"ד ז"ל שמברכין עליהן ריח טוב בפירות, ונראה דה"ה למריח במי ורדים שמימיהן כמותן שהרי אפילו משחא כבישא דהיינו שמו שכובשין בתוכו בשמים וקולט הריח מן הבשמים בלבד מברכין עליו בורא עצי בשמים, כ"ש זה שהוא מין הורד בעצמו, ואע"ג דאמרינן לעיל גבי דובשא דתמרי דלא מברכין עליה אלא שהכל, ולומר דלגבי ברכה אין היוצא מן הפירות כפרי עצמן ואוקימנא כרבי יהושע דפטר דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות ושאר כל מי פירות של תרומה מחומש, התם הוא לגבי אכילתן אבל בריחן לא, והראיה ממשחא כבישא כדאמרן, ומצאתי לר"ה גאון ז"ל דבר יראה ממנו כמו שכתבתי שהוא ז"ל פ"י משחא כבישא כגון שומשמן שכובשין אותו עם ורד ועם בנפסא ועם זולתן מעצי בשמים עד שמתישן וקולט את הריח, עד כאן לשון גאון ז"ל, דאלמא אפילו שמון הקולט ריח הורד מברכין עליו בורא עצי בשמים כל שכן מי הורד בעצמו.

דף מ"ד ע"א. ורבנן ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם הפסיק הענין, קשיא לי אם כן מעין ג' לרבנן מנא להו לתאנים וענבים, ונ"ל דלרבנן מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתב בתרייהו ואכלת ושבעת וברכת שמע מינה שאף הן טעונין ברכה ואי לאו דאתא תאכל בה לחם ואפסקיה הוה מברכין עליה ג' ממש כר"ג, השתא דאדכרינהו ואפסקיה לעניינא בלחם שמעינן דלא מברכין ברכה גמורה אלא אלהם לחוד ואשארא מברכין ברכת הלהם דהיינו מעין ג', ורבן גמליאל סבר דלא אתא לחם להפסיק הענין אלא לכוסס את החטה למעוטי מברכה לגמרי, ומסתברא דאפילו לרבנן גמי לא מברכים בכוסס את החטה מעין ג' לפי שאינו דומה לשאר פירות הנזכרים בפסוק שהן בחיותן נאכלין, אבל חטה אין דרכן של בני אדם לכוססה אלא המיעוט ובדרך מקרה, ולדבריהם לא הוזכרה חטה ושעורה כאן אלא לרבות דיסא וחביץ קדרא שאינו לחם ומ"מ נאכלין כך לרבים ודרך אכילת החטים והשעורים בכך והלכך אף הן מברכין עליהן מעין ג' לרבנן, והיינו גמי דר"ג ממעט כוסס את החטה מדכתיב לחם, ולא ממעט דיסא וחביץ קדרה וכדתיניא כל שהוא משבעת המינין ולא ממין דגן או ממין דגן ולא אפאו פת ר' גמליאל אומר ג' ברכות, ונ"ל טעמא כדאמרי' דלחם לא ממעט לפי סברתן של רבן גמליאל אלא שאינו נאכל לרבים כלחם אבל דיסא שנאכלת אף היא לרבים מברכין עליה כלחם, ולרבנן לחם דוקא הא כל שהוא נאכל לרבים ואינו לחם מברכין עליה מעין שלש, והיינו דאפסקיה רחמנא הכא בלשון חטה ושעורה, כך נראה לי.

רב תסדא אמר על הארץ ועל הפירות ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה, ואיכא למימר דבכלהו חמשת המינין דלאו מין דגן חתמינן על הארץ ועל הפירות ובארץ על הארץ ועל פירותיה, ואפילו יין נמי הכי חתמינן ביה דהא הכא לא מחלק בהו כלל וכלהו כללינהו בהאי חתימה, ואיכא דחתים ביין על הארץ ועל פרי הגפן, ולדבריהם הא דקאמרי' בגמרא על הארץ ועל הפירות אשארא קאי, והא דלא מפרש לה בגמ' משום דהכא עיקרא לאשמעינן דהא דחתמינן בתרתי כלומר הארץ והפירות דלאו תרתי מיקרו אלא ארעא דמפקא פירות כדחתמינן מקדש ישראל וראשי חדשים, דישאל מקדשי לראשי חדשים, ובחמשת המינין של דגן חתמינן על הארץ ועל המחיה ועל הכלכלה אע"ג דלא מפרש לה הכא בגמרא ומהאי טעמא גמי דאמרן, ויש מי שחותרים ביין על הגפן ועל פרי הגפן, ולא מסתברא דמאי שנא דבשאר מדכרינן הארץ וביין לא מדכרינן, ומסתברא דהמחזורת שבתחיתות על הארץ על פרי הגפן דבכולהו חתמינן מהו כעין עיקר ברכתן, כלומר במיני מזונות חתמינן על המחיה משום דעיקר ברכתן הכי דפתחינן על המחיה ועל הכלכלה, ובשאר פירות דכללינן ופתחינן על העץ ועל פרי העץ ואינו פורט באחד מהן כלום חתמינן נמי בכלל על הארץ ועל הפירות, אבל יין שגורם ברכה לעצמו בפרט שמברכין עליו בורא פרי הגפן ה"ג משמע דפתחינן ביה בברכה פרטית כלומר שפותח על הגפן ועל פה"ג, וכן עמא דבר, וכן בפירושי ר"ה גאון ז"ל דכיון שפותח בו בברכה פרטית לעצמו ה"ג חותמין עליו בפרט על הארץ ועל פה"ג, ובשבתות וימים טובים כתב הר"ם במז"ל שאומרים בכללה מעין קדושת היום כדרך שמוכרי בברכת המזון, וה"ג איתא בירושלמי דגרסי' התם בפרקי דהכא עלה דברכת מעין ג' מהו להזכיר בה מעין המאורע אמר ר' אבא בר זימרא ר' זעירא הוה מוזכר בה

וב"ש וכן הדין בפרי העץ ופרי האדמה וכו'. כן כתב הרמב"ם דגן ופחה על מנת לומר בורא מיני מזונות וטעה ואמר המזיח יאל צפ"ח (ה"א) וכתב עוד וכן הדין בתבשיל של דגן וצפת ופשוט הוא: מפני שצטעה שהזכיר את השם והמלכות שהם עיקר הברכה לא נחזיק ב כתב הרמב"ם כ"ה הברכות כולן וכו'. טעמו שסובר דאף בסוף דמעין שלש נמי היו מדרבנן ואין חיוב מדאורייתא אלא ברכת

המזון אחר הלחם ורבינו חולק על זה וסובר דדוקא ברכה ראשונה היו דרבנן דנפקא לן מסברא כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אבל מעין שלש דשבעת המינין דאורייתא היא דמסמין ליה אקרא כלומר כיון דאפשר לומר דאורייתא היא דהא מסמין ליה אקרא ואפשר דלפומא גמורה היא ולא אסמכתא בעלמא הילכך יש לנו להחמיר בנפקו ועיין נמה שכתבתי למעלה בסיומן קס"ו סעיף י' ועיין עוד נמה שכתבתי בסוף יוסף בסיומן קפ"ד (קסד. ד"ה אכל):

וכל שכן אם היה בידו כוס של יין וסבור שהוא של מים והתחיל על דעת לומר שהכל ונזכר שהוא של יין וסיים בורא פרי הגפן שיצא שאף אם סיים שהכל נהיה בדברו יצא: ב וכן אם טעה ואמר על היין שהכל נהיה בדברו בורא פרי הגפן או שאמר על המים בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא וכן הדין בפרי העץ ופרי האדמה שהיה לו לברך על אחד מהם ופתח אדעתא דאיך ונזכר וסיים כדינו או שאמר שניהם יצא: ג כתב הרמב"ם ז"ל כל הברכות כולן אם נסתפק לו אם בירך אם לאו אינו חוזר ומברך לא בתחלה ולא בסוף מפני שהן מדברי סופרים. ונראה דוקא בברכה ראשונה שהיא

מדרבנן דנפקא לן מסברא שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה אבל ברכה אחרונה מעין שלש דשבעת המינין דאורייתא היא (ב) דמסמין לה אקרא [חזור ה] וכן נראה מדברי הלכות גדולות (הל' ברכות פ"ו י ע"ד):

הגפן דמתוך כדי דיבור יכול לחזור בו. וכן כתב המרדכי (פי' ג) זה לשונו ומיהו היה אומר הר"מ ג) שאם היה יודע שהוא יין וטעה בדיבורו ואמר בורא פרי העץ תחת בורא פרי הגפן דמתוך כדי דיבור יכול לחזור בו אחרי שהוא יודע בטוב שהוא יין (א) ורבינו כתב דברי השני פירושים לקולא:

ג כתב הרמב"ם כ"ה הברכות כולן אם נסתפק וכו'. זה לשונו בפרק ח' (ה"ט) כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהם אם בירך אם לא בירך וכו' ודייק לכתוב כל הברכות האלו שכל הברכות שנאמרו הפרק הם מדברי סופרים לאפוקי ברכת המזון שהיא מדאורייתא שאם נסתפק לו לרין לחזור ולברך וכו' ורבינו מוסף גם ברכה אחרונה דמעין שלש שגם היא מדאורייתא וכן משמע גריד פירק כ"ד מברכין (לה) וכן כתב הרשב"א שם (ד"ה ה) דליכא דטעון ברכה לא לפניו ולא לאחריו מן התורה אלא שבעת המינים בלבד שהם טעונים ברכה לאחריהם מן התורה הא שאר מינים מן לפניהם מן לאחריהם אין טעונים כלל אלא מסברא וקרא אסמכתא בעלמא עד כאן וכן כתב גם כן הר"ש בפרק ההוא (פי' טו) זה לשונו יש להסתפק על ברכת בורא נפשות רצות אם לריכה שיעור אם לאו דלילמא דוקא ברכה מעין שלש דכתיב (דברים ח י) ואלת ושבעת וברכה היא דבעיא שיעור וכו' משמע דס"ל דברכה מעין שלש דאורייתא היא ה. ומכל מקום לשון רבינו אינו מכונן דמאחר שהוא סובר דברכה מעין שלש דאורייתא היא לא הוה ליה לכתוב דמסמין לה אקרא שנראה שאינו רק אסמכתא בעלמא אלא הוה ליה לכתוב דמימי לה מקרא: אב"ל מדברי הרמב"ם (פ"ח ה"ט) נראה דברכה מעין שלש נמי הוא דרבנן שאין שום ברכה מן התורה כי אם ברכה שלאחר אכילת פת לבד וכבר כתבתי זה בסיומן קפ"ד (קסד. ד"ה אכל) וכתב סמ"ג (עין ח ק"ג ע"ג) מתוך הלכות גדולות (ברכות י ע"ד) משמע שברכה אחת מעין שלש מן התורה דקאי וברכת אף אחרונים ורימונים הנכתבים במקרא ואין נראה לי דאם כן יצרכו עליהם שלש ברכות ממש אלא ודאי וברכת לא קאי אלא אלחם עד כאן לשונו:

דרבי נושא

ר"ב (א) ובתשובת מהר"ל סימן צ"ב אם בירך אדם על יין וכשטועם הוא מים אין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן פעם שנית מאחר שהיה דעתו לשתות יין וגם האחרים שהיה דעתו להוציא יש להן יין לפנייהם או הם טועמים יין אחר כך עכ"ל. ונראה דדוקא בכהאי גוונא שהוציא גם כן אחרים שאז ברכתו ברכה דהא הוציא בה אחרים אבל אי לא היו אחרים צריך לחזור ולברך

פרישה

דבעינן פתיחה וחתימה כתב המרדכי (מגילה פי' תת) בשם ראב"ה (פי' טו) (מקו) ספירה שהיא דאורייתא אוליין זה לחומר מה שאין כן גבי ברכה הנהנין שהיא דרבנן. ר' אברהם פלאג בהנהמותיו סימן פ"ט עיין שם. ועיין שם בבית יוסף סימן פ"ט (וכה. דטר הרשון) שכתב זה לשונו ולפי מה שכתבתי בשם הר"ן (פסחים כה. ד"ה וכמו) שרוב המפרשים סברו להו דספירה בתוך הזה אינה אלא מדרבנן בעלמא היא ספיקא גמדי דרבנן ולקולא ואינו חוזר ומברך עד כאן לשונו ודברי הר"ן הביא שם בית יוסף גריד סימן פ"ט (ד"ה ומ"ש) ומן הפסחים ומסיק דהרמב"ם (ממדין ומוספין פ"ו ה"ד) סברא ליה דספירה דאורייתא בכל זמן ורבינו שסמך שם ולא כתב דלדעת מאן דאמר דספירה

הגהות והערות

ג) בסדרכי שם "מהר"ם מאיברא": ד) בכתה"י ורוכ דפוסיס קדמונים תיבות "דשבעת המינין" ליחא: ה) תיבת "חזור" ליחא בדפודר וכתה"י: ו) לה"ן ברא"ש שם כתב להראי דברכת מעין שלש היא דאורייתא (מעדני יו"ט אוה ש):

הלכות ברכת הפירות סימן רט רי

ד הרמב"ם של (משנת מהר"ל סימן ל"ב צ"י ס"ט ר"ו): ג (ט) יכל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף (י) חוץ מברכת המזון מפני שהיא (י) [ב] (יא) של תורה:

רי האוכל פחות מכזית מה דינו. ובו ב' סעיפים:

א (א) האוכל פחות (ב) [א] מכזית בין מפת בין משאר אוכלים והשותה

א מס' ברכות
ב רש ליש והרמב"ם
פ"ג מה"ט והרא"ש
והרשב"א שם

שערי תשובה

* [ב] של תורה. ענה"ט ועין בשו"מ משנה משה ס' א' שהארץ נכרתו דינים של ספק נכרות ועין גלוקני פר"ח ושם מתאר שאם נסתפק בנהמ"ז חזר ואומר גם נכרה רביעית ועין נכונה עולם ס' ע"ח:

[א] מכזית. ענה"ט ועין בית יהודה סימן כ"א וכמה בצר"י בשם זרע האמת נפת סופגנין שנפתח עד שאין האחרים שט נרגשים האוכל

מאותו המין ויברך ויולא גם על הספק

(ה) מכזית. כל האוכלין מטטרפים לכזית אבל חצי זית מוז' המינין

פת ודבר אחר וכל המשקין מטטרפין לרביעית אבל האוכל והשותה אין מטטרפין עיין ס' תר"ב וכו"ב ב' ג' בן המלך ס' כ"א. וליר שע"ג ירק מטטרף דכל אכשורי אוכלא אוכלא הוא ויהי

משנה ברורה

נדיבור בניתוס] ואפילו לא היה דעתו נהדיא לשמות יותר ורק נסתמא (י) כיון שהוליא אחרים צרכוהו שיהיו יכולים לשמות היין לפניהם נמלא שלא יהיה צרכוהו לנטלה ולכן מותר גם לו לשמות שאר יין. והנה הרמ"א איל לשיטתו נתימן ר"ו ס"ג"ה בהגהה

ס"ל שם דהיא לא היה דעתו נהדיא ורק נסתמא לריך לחזור ולברך ולכן בעניינו גמי כתב דהא דעתו וכו' אבל לפמ"ש שם נ"ב

וב"ל דיש כמה פוסקים שצוברין דאפילו נסתמא כל שהיו לפניו על השלמן בשעת צרכה ממילא חל הצרכה על כולם ואין לריך לחזור ולברך כשנשפך הכוס שריך עליו א"כ יהי בעניינו כשנמלא מים

ושותה כוס אחר מן שהיה לפניו בכל גוויי א"ש לחזור ולברך: ג (ט) כל הברכות וכו'. משום שהן מדי"ס וספיקא דרבנן לקולא

ועין לעיל סימן קס"ז ס"ט נ"ב: (י) חוץ מבהמ"ז. והוא שאכל כדי שביעה דל"ו הוא מחוייב מן התורה ועין לעיל קפ"ד ס"ד

נ"ב: והנה מהמחבר משמע שסתם כהרמב"ם וס"מ"ג שצוברין דצרכה מעין שלם שמצרכין על שצנת המינים הוא מדרבנן אבל

צלתא יש הרבה ראשונים שצוברין שהוא מדאורייתא וע"כ כתבו האחרונים דמי שאכל כדי שביעה (י) הפירות או תבטל של שצנת

המינים ונסתפק לו אם צריך אחריו יאכל עוד מאותו המין שיעור כזית ויברך אחריו ויולא עי"ז גם הספק שלו ועין נ"ב נ"ב שם

דאם אין לו מאותו המין יקח ממין אחר שהוא משצנת המינים כגון שאכל פרי עץ יקח מיני מוגיות ויכלול בהצרכה: (יא) של תורה. ועין נתימן מ"ז נ"ב ס"א מ"ט לענין צרכה התורה אם נסתפק:

א (א) האוכל. כל האוכלין (ה) מטטרפין לכזית לברך עליהן צרכה

שער הציון

(יג) ואם לא היה יין לפניהם רק שהיה סכר להקטום מכוס זה פשוט דלא מהני: (יד) ונפת הנאה צמיקין לא יציר זה דלא כלל מהם כדי שביעה

הוא כמו לחם גמור וחייב לברך עליו נהמ"ז ודלעיל נתימן קט"ו ולכאורה משמע דהוא מה"ת אם אכל כדי שביעה כמו בשאר לחם [ונפת"ג צמימן קט"ה נסתפק שם בזה נסתפק ועין מש"כ שם בבואר הלכה]: (ט) מ"ב: (ב) ספק שמה ק"ל כר"י דאפילו נפתה מכזית מו' מינים לבד נמי

מצד צד"ר ואפילו להחליקן עליו מ"מ כלן שאכל כזית מן הכל שפיר מצד צד"ר [כנה"ג ע"ש]: (ג) מ"א: (ד) היינו המשקין שהם חוץ מיין אבל חצי רביעית מן וחלי רביעית שבר יש לעיין אם מטטרפי לנ"ב דהא יש ספק שמה צריך מין לברך על כזית צרכה הראויה לה: (ה) עיין בא"א ובחמד

משה שמסתפקין מה דלתא דוקא לענין יוהכ"פ משום דקים להו לרבנן דלא מיתבא דפמיא משא"כ בעלמא: (ו) מ"א: (ז) דלא גרע משרי צבתה וממה שסיים הרמ"א וכו' סימן קי"ג ס"ה ע"ש נ"ב"א משמע לכאורה דבכל גוויי קרוי משקה וכו': (ח) כוללג"ד דהוי כוונת המ"א ועיין בא"א כלל י' סט"ו

משמע שהוא מפרס להמ"א דאף צעבל צרוטצ אין מקורו וחלי דהא על המ"א משגי על המ"א דפמ"ז דלא טבל פת בין אין מטטרף היין דעתו דדוקא לענין יוהכ"פ מחוייב דעתיא והביא המקור מחוייב שם אבל המעיין בהרמב"ם פ"ב מהלכות עשור הלכה ז' משמע דדין הוציא לאו דוקא לענין יוהכ"פ: (ט) מ"א ועיין לקמן סימן פ"ה סקט"ו נ"ב"א ונתימן מ"ר"ב וזימותא דף פ' ע"ב נרש"י ד"ה כזית ותמלא כמו שצברנו [ודע דבצד המ"א

מלאחי צמדותי הרא"ה על הר"ף צברק כ"מ וכן הוא ג"כ דעת הגר"א צמימן ר"ס ס"ט ודלא כנה"ג]: (י) וגם זה לא צריכא כולי האי דאפשר דאף שיש כדי שביעה ואכלת ג"כ צמימן חיה לא תקרי אפלה כמו שכתב הרמ"א ואפשר דמשום זה סיים הפמ"ז וכו' אך לא אכל כזית אחד מזה נ"ב"א נדלף הייב מן התורה ממ"א ודוק: (יא) עיין נהמ"ם משנה פ"ב מהלכות עשור ה"ד ותבין מה ששינו"ה הלשון מלקמן ס' מ"ב וכו' וכל דסתם שמיים

הגהות ותקונים: (א) ס"ו: (ב) ששינוי:

[1]*

הפחות [ג] מרביעית בין מיי
מברך כלל יושי מסתפקין
שמברכין לאחריו אע"פ ש:
אלא אם אכלו (ד) כמו שה
באר הי
ואם אכל מעט וחזר ואלל מי
בצדק לצרכה אחרונה. ולענין שמי
לענין שמיים הקאוו"מ מש"ש. או
למקומו לדרך לצד שניה
ההנהגה ידוע בהדיא דמי
בבשור אס מטטרפין דהוי כמי
שהיה צו כזית ונלמטק וממני
ל' אהרן: (ג) מרביעית. ה"ט"ז כ
ששור שמיא לרוכ בני אדם אבל המ'
הצ צעל בית יעקב ס' ג"ו ודחה
לבין למוכו בלה ומלמא ומה שיו
בה"ש ס' מ"ג ע"ש [אבל בס' אלי
בב"ש חנוגלה וכל הדברים משו
ההנהגה גדלים שברפ"ט א'. דג קט
לרביעית (יג) יש אומרים דלינו מלג
נפתלת השמיא עד סוף השמיא
צמימן מר"ב ס"ין והגר"א הסבי
השמיא. והנה לענין שמיים טה"ע
שם וקשה לשמותו בלא הפסק כדי
(יד) יש מחלוקת רבה בין הפוסק
(ה) לדעה ראשונה הג"ל ובמחלוקת
ה"כ בדי"ה וכן הוא מנהג העולם. ו
שמיין כדי שיעור רביעית שילענין
בלא הפסק ולברך צרכה אחרונה
דכו"ע ובפרט לדעת הגר"א הג'
הוא כדי אכילת פרס לענין יצר
לשמו"ק. אם אכל פחות ממשוי
(טו) לריך לברך שנית צבתלה
יאכל פסום מבשער צדדי אלו
ההלך וזמן היו כזית אה"כ
(כ) פחות מרביעית: (ד) וכו' וכו'
רביעית משערין לדרך שמיים צ"ט
פ"י"ד מהלכות מאכלות אסורות שמה
מירי נכ"ג של הפסק יותר משוי
וגד העיין הוא מירן ג"כ מעין זה
י' אות ל"י"ת והללע"ד כתבתי: (יז)
נכנה"ט סימן ר"ד ס"ו ובשע"ט שו'
נשתה יוטר מבדי א"פ מייד צרכה
צרכה אחרונה ודיע כשאר דברים: (י)
הוא לא פחות מכזית: (יח) כ"מ ג'
הלקו מקודם לשמיא ואללו [ח"א]:
והרשב"א והר"מ כולם ס"ל דהסי'
מירי דוקא צננים ורמוס מ"מ
הרמ"א הוא כדעת הרשב"א ע"ש:
ספק דלא כהר"א וכונו שכתב י'
להחזיר ועיין בא"א והללע"ד כתבו
זה מ"מ פשוט דיש להק
הגהות ותקונים: (א) לקמן: (ב) תו

חדושי

הלכות ברכות פ"ב

הריטב"א

מחייבין אותו לאכול

נתן לאכול ממנו בין
: פתיחין גסין שראוי
: בצרע ולברך המוציא
כך יבצע, שכן מצותו
להיות מברך המוציא

שאינה שלימה והפת
: השלימה כגון שהיא
: של סולת
: והיפה ואפילו היו
את השאר, אבל אם
דעתו לאכול משניהם
משום הידור ומברך
יותר, ואם בירך על
ז לבדה יצא.

דעתו לאכול משתייהן
: לא מאחת מהן עליו
ינו חשוב.

לבד ובירך על חבריו
: א ממינו לא יצא על
ובירך עליו.

ראשון כי הבוצע על
: וטה ושלימה למעלה
: על אכילת מצה. (עי'
: ב.)

טובים בכל סעודה
: וצד על שתי ככרות
: בסעודתו של זום

לאכול ובירך ונפל
: ש שיאכל נאבד או
זור ונטל מן השאר
: הראשונה (שאינה)
בוד מלכותו לעולם
: לא עלתה לו.

בירך עליהם
: אופן

שהיו לפניו יצא, שלכך כיוון מתחילה, שאם לא
כן אין לדבר סוף.

י. כיון שבירך ברכת הנהנין אסור לו לשוח
ולכל היוצאים בברכתו עד שיטעום אלא בדברים
שהם צרכי סעודה כגון טול ברוך או הביאו לפתן
וכיוצא בזה, ואם שח חוזר ומברך, וכן בכל המצות
ששח בין ברכה לעשיה, אבל כיון שהתחיל במצוה
או באכילה או בשתייה רשאי לשוח.

יא. אין שוהין בין ברכה למצוה ולא להנאה
אלא כדי שיגמור אותה ברכה, ואם שהה ולא הסתח
דעתו לדברים אחרים אינו חוזר ומברך.

יב. המברך על הלחם או על היין לבני הסעודה
להוציא את עצמו ולאחרים אסור להם לטעום עד
שיטעום המברך, במה דברים אמורים כשהן זקוקין
לכרו או לכוסו, אבל אם כל אחד מהם אוכל
מכרו ושותה מכוסו אע"פ שהוא פגום אינו צריך
להמתין עד שיטעום המברך ואינו צריך שיתן להם
המברך מכרו ולא שיתן מכוסו לכוס שלהן.

יג. על כל הדברים שאין גידולן מן הארץ כגון
בשר ודגים ובצים וגבינה וחלב וכמהין ופטירות
מברך שהכל נהיה בדברו, ומי שבירך על כל דבר
ואפילו על הפת או על היין שהכל יצא.

יד. וכל שיש לו ברכה פרטית ובירך עליו ברכה
כללית יצא ואם בירך ברכה פרטית על מי שברכתו
כללית לא יצא, כיצד בירך על היין בורא פרי העץ
או על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, אבל
על פירות האדמה בורא פרי העץ לא יצא שהרי
אינן פרי העץ.

טו. נראין הדברים שאם בירך על הענבים בורא
פרי הגפן יצא, שהרי פרי גפן הן.

טז. בירך על הפת בורא מיני מזונות יצא, אבל
אם בירך פרי האדמה לא יצא שכיון שנעשה פת
אינו נקרא פרי כלל אלא לחם או מזון, וכן דעת
מורי ז"ל.

יז. וכן אם בירך על פת אורז ודוחן המוציא
לא יצא, וכן על התמרים אע"פ שהם מזון, ולא
אמרו (ברכות י"ב א') שאם בירך על התמרים ברכת
הפת שיצא אלא בברכת שלש שלאחר המזון מפני
שהתמרים זנין, ואע"פ שלא קבע סעודתו עליהן

יצא בדיעבד בברכת שלש, שכן יוצא בדיעבד
בברכת שלש בכל שברכתן לפנייהם בורא מיני
מזונות.

יח. פת הבאה בכסנין היא פת נאפה כתנור
ונעשית דקה מאד ולפעמים לשין אותה בשמן וגם
נותנין שם קליות, ומפני שהיא דקה ואין דרך לאכלה
אלא לתענוג כעין פירות ונקראת פרפרת כל שקבע
סעודתו עליו מברך עליו המוציא ושלש ברכות
לכתחילה, מה שאין כן בשאר מיני מזונות שאין
מברך עליהם לכתחילה אלא בורא מיני מזונות
וברכה אחת מעין שלש ואע"פ שקבע סעודתו עליהן,
ואם לא קבע סעודתו עליהן אפילו בפת הבאה
בכסנין מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה
אחת מעין שלש, ואם בירך עליו המוציא ושלש
ברכות יצא.

יט. ניבלא"ש של גוים שעושיין ביום אידם דינן
לענין ברכה כדין פת הבאה בכסנין ואין בו משום
פיתן של גוים ואפילו מיד בעל הבית מותר, שדבר
כזה אינו נאכל אלא כפרפרת ולא גזרו בו, כשם
שלא גזרו על השכר של גוים ולא על היין מבושל
שלהם ואע"פ שיש לו תורת יין לכל דבר, ובמקום
שדרכן להחליק פניהם בשומן חיישינן.

כ. התחיל לאכול מהן שלא לקביעות סעודה
מברך עליהם בורא מיני מזונות, ואם אכל ממנו
אחרי כן על דרך שאחרים קובעין עליו סעודה מברך
שלש ברכות.

כא. כל שראוי לכרך אחריו ברכת שלש ובירך
ברכה אחת מעין שלש לא יצא.

כב. מי שאכל פת ומברך ברוך מי שכרא פת
זה ומברך עליו בשם ומלכות תחילה וסוף יצא
ידי ברכת הזן ומשלים עליהן ברכת שלש, וכן אם
ראה תאנה וכיוצא בה ואמר ברוך המקום שבראה
יצא, והוא שהזכיר שם ומלכות, שכל ברכה של
מצות או של ברכת הנהנין או ברכות של שבת
או של פרק הרואה אם לא אמר מלך העולם לא
יצא.

כג. מי שנסתפק על ברכת הנהנין אם בירך אם
לאו אם הוא בברכה שלפניו שהיא מדבריהם אינו
חוזר ומברך אבל בברכה שלאחריו שהיא מן התורה

בית שמאי אומרים מברך על השמן ופוסט את ההדס. כן גרסת הר"י אלפסי ד"ל. פירוש כגון שהביא לפניו שמן ערב והדס, כמו כשרתא וכבישא שברכתו עצי בשמים כמו ההדס ופוסט זה את זה. וטעמא דבית הלל מפני שההדס הוא גוף העץ הנקרא בשמים, והשמן אין הריח מעצמו אלא שקלטו מאחר.

שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו וכו'. ואף על גב שבסיכה ליכא ברכה, מכל מקום חשיבותא הוא שמשתמשים בו בשני ענינים.

לא סבר לה מר הלכה בדברי המכריע אמר להו הכי אמר רבא הלכה כבית הלל. ואיכא נוסחי דגרסי ולא היא לשמוטי נפשיה הוא דעביד. ופירושו ולא היא דאמרה רבא אבל איהו כבית הלל סבירא ליה, ומשום דבכהאי גוונא לאו הכרעה מקרי, כלומר כשהוא מכריע לצד אחד לגמרי, והוא הדין דהנה יכול למימר דהדס הוה חביב ליה, אלא דניחא ליה למימר קושטא דמלתא דהלכה כבית הלל.

הביאו לפניו שמן ויין. פירוש כגון שמן שיש בו בשמים שהוא בא לריח וכיון שאין ברכותיהן שוות והם ענינים חלוקים שזה בא להריח וזה לשתות ואינן פוטרין זה את זה, פליגי הי מינייהו חשוב יותר להקדימו או ריחא דמקרא אהנייתה לאלתר או שתיה דהנאתה מרובה. ואיפשר לומר דמיירי בדליכא חד מינייהו דחביב לו טפי מאידך, מיהו אליבא דהלכתא כיון שאין ברכותיהן שוות אפילו איכא חד מינייהו דחביב ליה אזלינן בתר חשוב.

בפנתא. עור שלמעלה. **בארעיתא.** עור שלמטה.

מלא כל הארץ כבודו. פירוש שחייב לראות את עצמו כאלו שכנה על ראשו.

דף מ"ד עמוד א'

גמרא. באוכלי פירות גינוסר שנו. פירוש משום דפירות גינוסר הם שמנים ומתוקים הרבה, ואינן נאכלין אלא עם מלח הרבה ולהחליש חריפותו של מלח אוכל הפת, ונמצא שהפת טפלה לפירות לפיכך מברך על הפירות ופוסט את הפת. וים כנרת בחלקו של נפתלי היתה, וזהו שתרגם אונקלוס (כראשית מט נא) ואחסנתיה תהא עבדא פירין יהון מודן, ומברכין עליהון מפני דלעולם הן עיקר ומברכין עליהם ופוסט [את] השאר שהוא טפלה כנגדן. ופירוש שריף מרק.

גמרא. מאי טעמיה דרבן גמליאל וכו' וכתוב בתריה ואכלת ושבעת וברכת. פירוש וחדא ברכה אמר רחמנא אכולהו. ורבנן ארץ אשר לא במסכנות הפסיק הענין. ואי קשיא אם כן לרבנן מעין שלוש מנא להו לתאנים וענבים. וי"ל דנפקא להו מדאדכרינהו רחמנא הכא להני וכתב בתרייהו ואכלת ושבעת וברכת, שמע מינה שאף הם טעונין ברכה דוברכת ודאי

אכולהו קאי. ואי לאו דאתא תאכל בה לחם ואפסיק הוה מברכין עלייהו שלש ממש כרבן גמליאל, השתא דאדכרינהו ואפסיק לענינא בלחם שמעינן דאפריש בהו בברכותיהן, ולא מברכין ברכה גמורה אלא אלחם כלחד ואשאר מברכין מעין ברכת הלחם דהיינו מעין שלש. ורבן גמליאל סבירא ליה דלא אתא לחם להפסיק הענין אלא למעוטי כוסס החטה דליכא אתרוי ברכה כלל, אבל לרבנן לא צריך קרא למעוטי כוסס את החטה, דודאי מסתמא כי אדכריה רחמנא בשבחא דארץ ישראל לזמן הוא דאדכריה לאפוקי כוסס החטה דלאו אורחיהו דאינשי למיכל הכי, אבל מכל מקום זמנין דעבדי הכי ולהכי לא נפקא מכלל בורא פרי האדמה, אבל לאחרי לא מברך כלל. ואפילו לרבנן כיון דכאיל רחמנא לכולהו שבעת המינים ביחד מורו דלחם גופיה אם בריך עליו מעין שלוש של מזון כגון על המחיה ועל הכלכלה יצא. ולענין יין לחייבו בברכה, למאן דדריש ושבעת זו שתיה אם כן מפורש הוא בתורה דאשתיה חייבה רחמנא ברכה. וא"ת אם כן דמהכא ילפת ברכה ליין יברך עליה שלש ברכות נמי. יש לומר מדפרט רחמנא בלחם ולא פרט ביין שמע מינה דלא חייב ברכה לזה כזה. ומיהו עבר ובירך עליו שלוש ברכות יצא משום דזיין, ומאן דלא דריש ושבעת זו שתיה נפקא לן מוית שמן, דכיון שחייבה רחמנא ברכה במשקה היוצא מן הזיתים הוא הדין ביין היוצא מן הענבים, דרחמנא אקשינהו כדכתב תירוש ויצהר.

דחמשת המינים על המחיה וכו'. על המחיה היא מעין ברכת הזון. ועל ארץ חמדה מעין ברכת הארץ. ורחם על עירך מעין בונה ירושלים. כי אל טוב ומטיב אתה מעין ברכה אחרונה. ואף על פי שיש בה מעין ברכה רביעית, לא אמרו מעין ארבע, דלא הזכירו אלא מה שהוא כנגד שלוש ברכות של תורה.

מחתם במאי חתים כי אתא רב דימי אמר רב חתים בראש חדש מקדש ישראל וראשי חדשים. פירוש דלא חשיב ליה חתימה בתרתו, והכי קאמר הי מקדש ישראל וישראל מקדשי לראשי חדשים.

הכא טאי רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה. ולא חשבינן לה חתימה בתרתו דארץ היא דמפקא פירות.

ולא פליגי הא לן והא להו. פירוש דרב חסדא לן ור' יוחנן לבני ארץ ישראל.

אינהו אכלי ואנן מברכין. פירוש דעל פירותיה אארץ ישראל לחודה קאי, והכי שייך לדידן דבני בבל לברך על פירותיה ולא אכלי מינייהו.

אלא איפוך רב חסדא אמר על הארץ ועל הפירות. כלומר כפירות חוצה לארץ ור' יוחנן אמר על הארץ ועל פירותיה פירוש בארץ. והכי קיימא לן דאותו שבחוצה לארץ אומרים על הארץ ועל הפירות, דמשמע דיהא השם ברוך על הארץ דהיינו ארץ ישראל שנתן לנו לנחלה, ועל הפירות דהיינו כל פירות שבעולם דהני דקא אכל איהו השתא לאו מארץ ישראל נינהו.

[ע"י מו"ק
נדרים פ"ג
מ"א ד"ה
שכ"ט]

[כך חנה (זו)
טוב רב וקרא
כשנו רבי אבא
ע"י ערוך ערך
רב]

[ע"ל מו.]

[כ"ה ז']

ס"א א"ט

שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

מ"א

עין משפט גר מצוה

נ א מ"ו ס"ג מלכות
נרכות הלכה נ סג
עשין קו עור אורח
ס"י קפו :
נ ב מ"ו ס"ג וכלכד ד
סג סג עו"ט ע"ט
סע"ג נ ד ונכ"י קפח
סע"ג נ :
נ ג מ"ו ס"ג הלכה ג
כג סג עור אורח
ס"מ קפו :
נ ד מ"ו ס"ג כ"ד
פג סג עו"ט ע"ט
א"ח ס"י קפה סע"ג ד :
ס ה מ"ו ס"ג הלכה ו
סג סג עו"ט ע"ט אורח
ס"י קפט סע"ג א :
ס ו מ"ו ס"ג הלכה ו
סג סג עו"ט ע"ט
א"ח ס"י קפה סע"ג ו :
ס ז מ"ו ס"ג כ"ג יג
עו"ט ע"ט סע"ג ו
[ונכ"י מנ"ד]

מילה נתנה ב"ג בריאות *כפרשת מילה שנתנה לאברהם אבינו הם כתיבים: **המלה וסוף** * עודה ה' אלהינו ועל כולם ה' אלהינו אלו מודים לך: **מ"ד לריכה מלכות קסבר דרבנן**. הלכך לאו ברכה? ויתרן דקלרה היא והוא הודאה בעלמא כברכת פירות וכברכת הסמוכה לחברתה היא שאינה מזכרת הארץ: **ומ"ד חויל לריכה** מלכות קסבר דאורייתא היא תורה אור

והוא נתנה ב"ג בריאות ר' *אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף והפירות לא יפחות מא' וכל הפירות מא' דרי זה מגונה וכל התורה מנחיל ארצות בכרכת הארץ וכושיע את ישראל בבונה ירושלים דרי זה בוד יוכל שאינו אומר ברית ותורה בכרכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו משיע ליה לר' אילעא דא"ד אילעא א"ד יעקב בר אחא משום רבינו כל שלא אמר ברית ותורה בכרכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות מאן דאמר צריכה מלכות קסבר דרבנן ומאן דאמר אינה צריכה מלכות *קסבר דאורייתא: ת"ד מהו דוחם בבנין ירושלים רבי יוסי בר' יהודה אומר מושיע ישראל מושיע ישראל אין בנין ירושלים לא אלא אימא אף מושיע ישראל. רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא פתח בחדא וסיים בתרתי אמר רב אומר אין חותמין בשתים גופא רבי אומר אין חותמין בשתים איתיביה לוי לרבי יעל הארץ ועל המזון ארץ דמפקא מזון על הארץ ועל הפירות ארץ דמפקא פירות מקדש ישראל והומנים ישראל דקדשינהו לזמנים מקדש ישראל וראשי חדשים ישראל דקדשינהו לראשי חדשים מקדש *השבת וישראל והומנים חוץ מזו ומאי שנא הכא חרא היא דתם תרתי כל חרא וחדא באפי נפשה ומעמא מאי אין חותמין בשתים לפי *שאין עושין מצות חבילות חבילות מאי הוי עלה א"ד ששת פתח ברחם על עמך ישראל חתם במושיע ישראל פתח ברחם על

ומזכרת הארץ היא כדאמר לעיל (ד' מה): אשר נתן לך זה הטוב והמטיב והוא לה ברכה הסמוכה לחברתה *ומיהו פותח בה בברוך לפי שפתיחה היא חתימה שכולה הודאה אחת היא ואינה (ה) הפסקה ודומה לברכה הפירות והמלות: **בונה ירושלים לא**. בהמיה אס חתם בונה ירושלים לאו חתימה היא הלל עיקר ברכה דירושלים היא: **אלא אימא אף מושיע**. אס בא לחתום מושיע ישראל ולא חתם בונה ירושלים יאל שחשועת ישראל היא בנין ירושלים: **פתח בחדא**. כשהחיל בברכה לא לאמר רחם ה' על ישראל עמך ועל ירושלים עירך אלא אחת מהן וכשתחת חתם בשתים מושיע ישראל ובונה ירושלים: **אין חותמין בשתים**. שדומין לעשין מלות חבילות כי היכי דאמר (פסחים קב): אין אומר ב' קדושות על כוס אחד: **מקדש שבת וישראל והומנים**. והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת וזמנים דאילו זמנים חלוין בב"ד לקדש חדשים ע"פ הראייה אבל שבת קדשה וקיימא: **מזון מזו ומ"ש סכא חדא היא**. אין כאן אלא ברכת מקדש שמברך להקב"ה שמקדש שבת והומנים אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים תרתי מילי נינהו ואין כוללים ב' דברים בברכה אחת ולא גרס הא בזה חליא ובה"ג גרס הכי חוץ מזו ומ"ש הוי תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחותמין בהו בשתים אבל נחמה חדא מילתא היא ובחדא בעי למחתם ואינו י"ל דל"כ אית ליה לרבי חותמין בשתים והכא ה"ט דהא כהא חליא ולא היה לו לכלול ולומר אין חותמין בשתים ועוד רבי כי אמרה לאו אכתמה אמרה: **פתח בעלעמך ישראל כו'**. דבעינן חתימה מעין

רב נסים גאון

ואל נאמר בכל לשון שנינו הפסוק פניהם כלפי דר' נריום כ"י (דף נ) חת רבנן ברוך בבלי ברוך בפרט וכן בבני וכן בברכות מאב שבא' (דברים כח) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה ונ' מלבר הברית אשר כרת אדם בחורב וכתיב (שם) וישעיהו את דברי הברית הזאת ואדברתי היא גאון ז"ל כתב בשורש דברכות הכי ג' דתורה מפורשי רבנן האמרין בלחות שניות (שמות נד) הנה אנכי נרת ברית (שם סקוק נז) כתיב אתך ברית (בדברים) (שם סקוק כח) ויכתוב על הזוהרת סככתה הראשון את דברי הברית:

[ע"י מוס' לעיל ת: ד"ה אמר אבי']

[פסחים קב: סופה ת. עממא דכעין סיהא לנו פסו למלכות אחת ולא ינסב עמנו כימנא כ"כ מוס' מ"ח ת: ד"ה לפי זכ']

דגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ומ"ד אינה וכו' אחת היא ואין בה הספק. כ"כ ע"ל כפ"ט דף ע"ט סוף ע"א:

גליון הש"ס

ג"ס והמניח ר' אומר אין חותמין בשתים. ע"י פסחים דף ק"ג ע"ב מוס' ד"ה ולית לכתא. שם ארבע"ח אר"י בסופו והמטיב לריכה מלכות מלך ק"ל הא לעיל פליגי בהו בן דוסתאי: ורבנן וי"ט (ש"ס א"ר): רש"י ד"ה ומ"ד א"ד מלכות וכו' ומיהו פותח בה כבכור לפי שפתיחה היא חתימה שנין לעיל דף ע"א מדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא וס' לא נזכר מלכות כנתיבא ו"ע:

ירושלים חתם בבונה ירושלים ורב נחמן אמר ירושלים חתום בשתים שנתן שבתות וכו'. ואל"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח לזה והחליטו אין זה קרוי סמוכה ולר"ך פתיחה בברוך ובכרכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקיים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות *כדאמרין (לעיל ד' ז): משכבדא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבה אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תקן לי (בראשית טו) ולא הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח: **אף**

ירושלים חתום בבונה ירושלים ורב נחמן אמר ירושלים חתום בשתים שנתן שבתות וכו' ואל"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח לזה והחליטו אין זה קרוי סמוכה ולר"ך פתיחה בברוך ובכרכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקיים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות *כדאמרין (לעיל ד' ז): משכבדא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבה אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תקן לי (בראשית טו) ולא הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח: **אף**

ירושלים חתום בבונה ירושלים ורב נחמן אמר ירושלים חתום בשתים שנתן שבתות וכו' ואל"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח לזה והחליטו אין זה קרוי סמוכה ולר"ך פתיחה בברוך ובכרכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקיים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות *כדאמרין (לעיל ד' ז): משכבדא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבה אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תקן לי (בראשית טו) ולא הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח: **אף**

ירושלים חתום בבונה ירושלים ורב נחמן אמר ירושלים חתום בשתים שנתן שבתות וכו' ואל"ת והא סמוכה היא וי"ל הואיל ולא נתקנה שם אלא לאומרה לפרקים כששכח לזה והחליטו אין זה קרוי סמוכה ולר"ך פתיחה בברוך ובכרכות של י"ח ברכות כולם סמוכות לברכות אל חי וקיים אי נמי אלהי אברהם היינו מלכות *כדאמרין (לעיל ד' ז): משכבדא העולם לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון עד שבה אברהם וקראו אדון שנא' אדני אלהים מה תקן לי (בראשית טו) ולא הוא י"ט כולל ואומר ברוך שנתן שבתות למנוחה וי"ט לעמו ישראל לשמחה וכן כי מקלע שבת ור"ח: **אף**

ואמרי דשרי דטופס ברכות כך הוא, והנכון כמו שפי' רש"י ז"ל דברכת בונה ירושלים עצמה קרויה נחמה, והכי קאמר מתחיל ומסיים בה כדרכו ובלבד שיוכיר בה קדושת היום באמצע, ולומר שאינו צריך להזכיר של שבת בפני עצמה כתפלה, ותדע לך מדאמרין ר"א אומר הרוצה לאומרה בנחמה אומרה בברכת הארץ אומרה, וחכמים אומרים אין אומרה אלא בנחמה, אלמא ברכת בנין ירושלים קרויה נחמה, וכן עיקר.

הא דאפליגו תנאי הכא בברכה ראשונה דפת מהיכא וכלהו ס"ל דהויא דאורייתא ולא קיי"ל כחד מינייהו, אלא ברכה שלפניה דרבנן וכסתמא דמתניתין דתני בפ' מי שמתו [כ' ב'] גבי בעל קרי על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, כלו' משום דלאחריו דאורייתא ולפניו לאו דאורייתא, וה"ה לברכת התורה שלאחריה כדאיתא התם בפרק מי שמתו [כ"א א'] דאמרי' התם אמר רבי יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן המזון וברכת המזון לפניה מן התורה כו', ודחינו איכא למיפרך מה למזון שכן נהנה, ומה לתורה שכן חיי העולם, ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו.

דף מ"ט ע"א. והא דאמרי' הני תנאי הכא דהטוב והמטיב דאורייתא, פי' רש"י ז"ל דאע"ג דהויא דאורייתא פותח בה בברוך ואע"פ שסמוכה לחברתה, שכולה הודאה אחת ודומה לברכת המצות, ואינו נכון דמאי שנא משאר הברכות שלפניה שאין פותחות בברוך מחמת סמיכותן, אלא נראה דאי דלמ"ד דאורייתא אינה פותחת בברוך, וכדמייטין רביה מינה לעיל בריש פרקין דאמרין תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך, וכדאמרין נמי לקמן בסמוך מאן דאמר אינה צריכה מלכות קסבר דאורייתא, וא"ת אם כן מאי קאמר לעיל תדע דלאו דאורייתא שהרי פותחין בה בברוך דהא אמרת דלמ"ד דאורייתא לא פתחין בה בברוך, נראה לי דהכי קאמר תדע דס"ל דלאו דאורייתא דהא פתחין בה אגן בברוך, ועוד ראה דלמ"ד דאורייתא אינו פותח אבל חותם מדתניא בתוספתא דפרק קמא דמכלתין רבי יוסי הגלילי מאריך בה וחותרם בה, ומשמע שהיה סובר שהיא דאורייתא ולפיכך היה מאריך בה וחותרם בה ואינו פותח כשאר הברכות שחותם בהם ואינו פותח.

גירסת הרב אלפסי ז"ל אמר ליה חוץ מזו, ומאי שנא הנך כל חדא ותדא באפי נפשא כתיבא אבל הכא תדא בהדא תליא, ויש מי שגורס חוץ מזו איכא דאמרי' התם נמי תדא היא כלומר שהקב"ה מקדש את ישראל ואת הזמנים, ואע"פ שמוכיר קדושת השבת וישראל וקדושת הזמנים מ"מ אין זה כשתים שהכל קדושה א', אבל בנין ירושלים וישועת ישראל שני דברים מוחלקין הן.

רב לא הוה אמר לא ברית ולא תורה, ברית לפי שאינה בנשים תורה לפי שאינה לא בנשים ולא בעבדים, כלומר וכדי שלא יתקנו שתי מטבעות אינו מוכיר אפי' באנשים, והקשה הראב"ד ז"ל אם כן אפילו הארץ לא יוכיר לפי שאינה בעבדים, ואם יאמר שהנחת את ישראל אנו נוהלים הארץ והעבדים מודים עליה, ומסתברא שזו אינה קושיא דברית ותורה אינה דבר תורה והלכך לא טבעו חכמים מטבע אחד לאנשים ומטבע אחד לנשים ומטבע אחד לעבדים, אבל ברכת הארץ שהיא דאורייתא לא חלקה תורה, וטעמא נמי איכא דכלהו נהנין בנחת הארץ ושבעין מטובה ומפירותיה, והילכך אומר שהנחת את ישראל והוא מודה בה מפני שהכל נהנין בה.

מאי קמ"ל דהטוב והמטיב לאו דאורייתא נימא בהדיא הטוב והמטיב לאו דאורייתא. כלומר לפי שאין דרכן של אמוראים לסתום אלא לפתוח ולפרש, אבל בברייתא דלעיל דפליגי יוסי בן דוסתאי ורבנן חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות וחד אמר אינה צריכה מלכות, מאן דאמר צריכה סבר לאו דאורייתא ומאן דאמר אינה צריכה סבר דאורייתא, ולא אקשינן נימא בהדיא דאורייתא או לאו דאורייתא משום דמתניתין וברייתא אורחיהו למסתם.

ואידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים. פי' ובדידיה לא אפשר לאדכורי מלכות שמים משום דהויא סמוכה לחברתה, וכל שסמוכה אינה פותחת ואינו מוכיר בה מלכות, ומכאן שאין אמורים ומלכותך ומלכות בית דוד משייך אלא הקם מלכות בית דוד, וכן נמי משמע דמאן דאמר בה אבינו מלכנו רענו טעות הוה בידו דאבינו מלכנו חשיב נמי מלכות, שהרי חד מהני דמדכרינן בהטוב והמטיב הוי האל אבינו מלכנו וחשבינן ליה כהזכרת מלכות, ומ"מ יש להסתפק בזה הרבה שהרי באתה גבור אמורים פי'

אחרים יד"ח בברכת המזון ובלבד שיהא המברך מן המחוייבין בברכה כישראל גדול, ומשום דקיי"ל [ר"ה כ"ט א'] דכל המחויב בדבר מוציא את הרבים ידי חובתן ואפילו יצא מוציא, ואע"ג דאמרין בירושלמי דמכלתין בפרק מי שמתו תני כל מצוה שאינו פטור מוציא אחרים ידי חובתן חוץ מברכת המזון, והא תניא כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים יד"ח הא אם היה חייב מוציא, אמר רבי לא שניא היא ברכת המזון דכתיב ואכלת ושבעת מי שאכל הוא יברך, יש לומר דההיא מדרבנן היא הא מדאורייתא אפי' בברכת המזון אע"פ שיצא מוציא, והילכך בזמן שהוא מחויב בברכה כלל באיזה ברכה שהיא אוקמה אדינא דאורייתא ומוציא אפי' מי שאכל שעורא דאורייתא, אבל כשלא אכל כלל ואינו מחויב עכשיו בברכה כלל אינו מוציא מדרבנן, ומאן דמותיב מההיא דעלה והיסב קסבר דאפי' מחויב בברכת בורא נפשות, ור"ש בן שטח לא שמעינן ליה כולי האי ודילמא ס"ל הכין במי שהוא מחויב בברכה דאורייתא כשותה יין שהוא מחויב בברכת מעין שלש, ואגן למסקנא לא ס"ל כותיהו אלא עד שיאכל כזית דגן דהוי מחויב בברכת המזון ממש דאורייתא, וא"נ סבירא לן דכזית מדרבנן מ"מ חייב הוא בברכת המזון ממש ומי שאכל הוא יברך קרינן ביה להוציא אפי' המחויב מדאורייתא. והא דברין שמעון בן שטח נברך שאכלנו והוא לא אכל אלא ששתה כוס יין, תירצו בתוספתא משום דשתיה בכלל אכילה.

ומ"מ אכתי קשיא לי דודאי מדקאמר נברך משמע דאיהו נמי נפיק ידי חובתיה באותה ברכה, ואגן קיימא לן דג' אינו פטור מעין ג', וכדמוכח בהדיא בשמעתא דהביאו להם תאנים וענבים בתוך הסעודה וכדכתבינן התם בדוכתא, ולא עוד אלא היכי מצטרף עמהם וכ"ש מי שלא אכל אלא שטבל עמהם בציר דהא כיון שזה אינו יוצא בברכתו היך דהוא מצטרף והיאך יומנו עליו והוא אינו בן זימון, אלא שבזו יש לומר דהא מצטרף להוכיח את השם הוא דבעי ולא בעינן שיאכל, דהא אמרינן לעיל דארון מצטרף וקטן מוטל בעריסה מצטרף, ואע"ג דלא קיי"ל כותיהו מ"מ שמעינן מינה דלצירוף הזכרת השם לזימון עשרה לא בעינן מחויב ממש בברכת המזון, אלא כל שהוא גדול וחייב בברכה כלל מצטרף, ואולי אף הוא אינו יוצא ידי ברכתו בידהו אלא לזימון בלחוד הוא דמצטרף וחוזר ומברך ככרתו לעצמו דומיא דיוצא לשוק דקוראין לו ומומנין עליו והולך לו וחוזר ומברך לעצמו, אבל דשמעון בן שטח קשיא לי, ושמא שמעון בן שטח אף בזה לגרמי' הוא דעבד דס"ל [ל"ה ב'] דג' פוטר מעין ג', וא"נ שאני יין דמיון זיין כדאי' ברי"פ כיצד מברכין וכענין שאמרו בפ"ק דמכלתין [י"ב א'] גבי תמרי פתח וברך אדעתא דנהמא וסיים בדתמרי יצא דאפילו אמר הון את הכל יצא דתמרי נמי מיון זיין, וההיא דהביאו לו תאנים וענבים דוקא תאנים וענבים אבל תמרי לא, ומאן דמקשה מברייתא דטבל עמהם בציר לא דייקא וכיון דאדחי לא דייקין עליה כולי האי, וא"נ לזימון הוא דמצטרף ומוציא אף את האחרים ידי חובתן בברכת המזון והדר מברך בורא נפשות לעצמו.

ע"ב. הא דאמרי' משה תקן להם ברכת הון יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו', ק"ל והא קיי"ל בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נינהו, וי"ל דמטבען הוא שטבעו להן דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באי זה מטבע שירצה אומרה ואתו משה ויהושע דוד ושלמה ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה, וכדאמרי' לעיל בפרק כיצד מברכין גמ' ועל כולם אם אמר שהכל יצא [מ' ב'] מנימין רעיא בתר דאכל אמר ברוך מריה דהאי פיתא אמר רב יצא ואקשינן מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלתינו חול יצא, תנינא אלו אמורים בכל לשון וכו' איצטריך סד"א היבא אמרי' כי אמרה ילשון חול יצא היכא דאמרה כי היכי דתקינו לה רבנן אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינו לה רבנן לא יצא קמ"ל, דאלמא הבטבע הוא שטבעו רבנן, ובדאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אמרי' מטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אמורים כאתו מטבע שחקנו דוד ושלמה שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית הם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ.

מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, פי' הרב אלפסי ז"ל בהלכות מתחיל נחמנו ומסיים מנחם ענין ישרא' בנין ירושלים, ואינו מחזור דלמה ישנו את המטבע בשבת, וי"כ אמרי' לפי שאין מבקשין צרכים בשבת ורחם הוי בקשת צרכים, ואינו נכון כלל, דהא דאף נחם דכותה, ועוד דטופס ברכות הוא וכדאמרו בירושלמי מהו לומר רענו וזננו בשבת

הלכות ברכת המזון סימן קפז קפח

חולק (הגה ודברי הראש"ש הס עיקר): ג (ו) אם לא הזכיר (ו) בברכת הארץ * ברית (ג) ותורה אפי' אם לא חיסר אלא אחד מהם (ח) * מחזירין אותו: הגה (ג) [א] ונשים ועדים לא יאמרו ברית ותורה (ט) דנשים לאו בני ברית נינהו ועדים לאו בני תורה נינהו (כל זו): ד "אם לא הזכיר (י) בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו: הגה ואומרים על הנסים כמנוכה וצפורים קודם ועל הכל וכו' ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (עור) וע"ל סימן תרפ"ג ומ"מ יוכל לאומרו כמון שאר הרחמן [ג] יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה בימי ההם וכו' והכי נהוג (כל זו):

קפח נוסח ברכה ג' ודיני בהמ"ז בשבת והטועה בבהמ"ז. וכו' י' סעיפים:

א * אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו (א) מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא והטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה: הגה (ב) ונראה דקוקא כשמברך לבדו ואין עוין אמן אחר שאר ברכות אבל כשמומנין עוין עליו כשאר אמן שעוין על ברכות הראשונות ואע"ג דהמברך עונה ג"כ מ"מ אינו יוכר כל כך הואיל ואחרים עוין ג"כ עמו וכן המנהג במדינות אלו לאומרו בקול רם אפי' המברך עלמו כשמומנים ואולי הוא מהא

שערי תשובה

באר היטב

[א] ונשים. עיין בה"ט ובא"ד הקשה הרצה ע"ז ועיין בנר"י ובמה"צ הביאו משם המאירי דלפי הנשים אומרות ברית ותורה מדי דהו' אברכת הארץ כו' ע"ש: [ג] ויאמר הרחמן הוא כו' ועיין מ"ש א"ח"ו צנ"ל דלע"ג דמוכה בברכות שאין להפלה שיעשה לו גם מ"מ כיון שאומר יעשה לנו נסים שפיר דמי ולכן נוסח שאחר נשיאת כפים לא יאמר יעשה לי נסים רק יעשה לנו וגם יש לחלק כדגון היא דמלתא חשמונאי שהגסים היו דרך טבע העולם לא היה הפלה שזו אבל צריך לומר מלהפלה שיעשה לו גם היולא מדרך טבע העולם ואין ראיה מעובדא דר"ת בן דוסא דרז גזריה וע"ד ומגור אמר ויקם ע"ש:

ביאור הלכה

משנה ברורה

הענין של ברית ותורה כמו שאנו אומרים על ברכתך וכו' לא תצונו ממנו: ג (ו) אם לא הזכיר וכו'. והא דלא הזכיר המברך אם לא אמר ארץ חמדה טובה ורחנה דמחזירין אותו כדאיתא בש"ס דהא מלתא דפשיטא היא היא עיקר ברכת הארץ אלא אפילו לענין ברית ותורה נמי מחזירין אותו [א"ר]: (ז) בברכת הארץ וכו'. שעי' ברית נתנה הארץ לברכה צרפת מילה שנאמר ונתתי לך לורעך אחרך את ארץ מגורייך וגו' וצרכות התורה והמנוח ירשו את הארץ שנאמר למען מחיון ורצחם וצאחם וירשחם את הארץ וגו' ואומר וימן להם ארצות גוים וגו' צעור ישמרו תקיו ותורויו וגו': (ח) מחזירין אותו. היינו (ח) לראש בהמ"ז דכולהו ג' ברכות ראשונות חשבות כאחת כ"כ מ"א לקמן בסיון קפ"ח סק"ח ועיין במה שכמעט שם בה שם שאר אחרונים: (ט) דנשים לאו וכו'. צאמת לאו בני תורה נינהו ג"כ והא דתלקיניהו לשמים משום דענדים אינהו צברית. ומ"מ בימינו נהגו הנשים לומר ג"כ על ברכתך שחתמת בצערנו ועל חורתך שלמדתנו וכו' והכוונה על ברית הזכרים שחתמת בצערנו וכן חורתך שלמדתנו על למוד הזכרים שזכות התורה והברית נמלו ישראל את הארץ ועוד בגם הנשים צרכות ללמוד מלות שלהן לידע היאך לעשותן כמ"ש בק"מ מ"ז: ד (י) בבונה וכו'. מפני שע"ג דוד נהקדשה ירושלים וגם שאין נחמה גמורה אלא צמורת מלכות ב"ד למקומה:

א (א) מפני שהיא סיום וכו'. עיין לקמן בסיון רט"ו: ב (ב) ונראה דדוקא וכו'. ויש מיישבין (א) המנהג מטעם אחר שלא חששו לזלזול ברכה רביעית אלא בימייהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר טובה ירושלים (שלא חייבו חכמים בצרכה רביעית מפני שכול מלאכתו של בעה"ב) לכן היה צריך לענות אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים ויכירו שבכרה רביעית אינה מן התורה

שער היצוין

(ח) נ"ל דהיינו דוקא כשנוכח אחר שהחיל רחם נא ללא עדיף מהוכרת יעלה ויבוא בצרכה ראה כשכח דכול לומר קודם שהחיל תיבת מרים וה"ל זכיר ברית ותורה קודם רחם נא אכן צאמת זה הדין דיעלה ויבוא גופא ג"כ לא צריך כמו שכמעט לעיל בסיון קי"ד צנ"ל ע"ש וז"ע: (ב) ד"מ בטפס הראשון וכו' וכ"כ הגר"ז:

עמא: ג יצריך להזכיר (ד) והאומר ומלכותך דשמיא וכן אין לומר אלא ילג מלת מלך (אנח) בה רחם ה' אלהינו (י) ירושלים (ט) ואין לש [א] וי"א (יא) לאומרים והחליצנו ובר"ח ויו" והחליצנו (יג) ואח"כ (טו) ברצה והחליצנו: העולם * שנתן שבתו

(א) נוהגים כן. ואין לומר (א) שום מלכות אחר. (ב) והאומר וכו'. נ"ל ל מלכנו. אלא יאמר אבנו רחמנו מלכות ביה דוד מ"מ כיון ד מלכותא דשמיא אלא מלכותא דשמיא כדאיתא ב"ד (א) והאחרונים כדאיתא ב"ד קפדין ביה ואומרים אותה למחות ביד הנוהגין כן: ד ירושלים עירך וציון משכ הגדול והקדוש וכו': (ח) וד שאף אם פתח צרמם מותר הפתיחה ממש לית לן בה ז שמחמירין ביה וסוברין דלך לשנות וכו'. ר"ל דלא ל (ה) ואע"ג דאסור לנצוב ו היא חמדה (ו) וגם כל הרב צמ"ז נעשה להם כטופס נא כמנהגו ובשבת יאמר וכו'. משום (ח) דכתיב: החמימה מעין הפתיחה מ בקשת רחמים קבעום צבני יאל וצריך לחזור ולהזכיר: החליף בדלי יאל: (יד) בי צמ"ע יעלה ויבוא ולמה יכ לא הזכיר: (יז) אומר ברו

(ג) פמ"ג (ד) בשם רש"י: (א) (1) כ"ס המונח בא"ו והא"ו דנפתיחה אפשר דבין בחול ו (2) מ"א וז"ל וכן מחוב היה לענין יעלה ויבוא ללא כהרמ עי"ש א"כ היה מוכח שם י

ההנהגות והתיקונים א' וכו':

18

עד כמה מומנין עד כזית, אורחא דמילתא נקט וה"ה לכל ברכת המזון בלא זימון.

אם עבר צופים וכו', פירש"י ז"ל מקום היה סמוך לירושלים שקרוי צופים, והקשו עליו בתוספות שא"כ היה לשנות וכמדתה לכל רוח, וכענין שאמרו בפסח שני פ' מי שהי' טמא איזה היא דרך רחוקה מן המדיעיים ולחוצ' וכמדתה לכל רוח, אלא פירוש צופים כל שיכול לצפות משם את ירושלים, לפי שכשעבר מקום ראית ירושלים לא הטריחוהו לחזור ולשורף לפני הבירה, אבל כל שהוא קרוב כל כך שעדיין רואה את ירושלים הטריחוהו לחזור ולשורפו לפני הבירה כדי לביישו על שלא נזהר עליו.

הכא בקראי פליגי ר"מ סבר ואכלת ושבעת, ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה, ואכילה בכזית, ור"י סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה הוי אומר כביצה. מכאן נראה דכזית לר"מ וכביצה לר"י היא דאורייתא דהא בקראי פליגי, ורב עוירא דאמר בפ' מי שמתו [כ' ב'] דכזית וכביצה מדרבנן אית ליה כר' יוחנן דאמר מוחלת השטה, ומיהו אגן כאביי ס"ל דבתרא הוא, ויש מי שפירש דהכא אסמכתא בעלמא הוא ולעולם מדאורייתא שביעה גמורה בעינן, ומיהו אף רבי יוחנן משמע דסבירא ליה דכזית מדאורייתא מדגרסינן בירושלמי בפרק כיצד מברכין ר' יוחנן נסיב זיתא ובריד' לפניו ולאחריו והוי רבי חייה בר בא מסתכל ביה א"ל רבי יוחנן בבלאה מה את מסתכל בי לית לך כל שהוא ממין שבעה טעון ברכה לפניו ולאחריו, אית ליה ומה צריכה ליה מפני שגרעינתו ממעטתו. ולית לרבי יוחנן מפני שגרעינתו ממעטתו, אית ליה ומה עבד ליה רבי יוחנן בריה שאני שכן אפי' פרידה אחת של ענב ואפילו פרידה אחת של רמון מברך עליו, ומיהו אפשר דמדרבנן קאמר, וקיי"ל כר"מ דאמר בכזית משום דסתם מתני' כותיה, ורבי יוחנן נמי קאי כותיה דאכל זית מליה וברך עליו תחלה וסוף, ולעיל נמי אמרינן ולהוציא אתרים די' חובתן עד שיאכל כזית דגן, דאלמא בכזית דגן חייב ברכה לעצמו והילכך מוציא את הרבים ידי חובתן.

מה טומאתו בכביצה וכו', לפי מה שכתב ר"ת ז"ל דאוכלין אין מקבלין טומאה בפחות מכביצה ניחא, אבל לדברי רש"י ז"ל שכתב דאפילו כל שהוא מקבל טומאה צריך לפרש כאן דלטמא אחרינא קאמר.

אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם עצמו מן הכלל, פי' שלא יאמר ברכו אלא גברך, והקשו עליו בירושלמי הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו, אמר רבי אבין מכיון דהוא אומר המבורך הרי הוא אינו מוציא מן הכלל ע"כ, וא"ת והכתיב גדלו לה' אתי י"ל דכיון דאמר אתי הרי הוא כולל עצמו עמהם.

דף ג' ע"א. על המזון שאכלנו משלו הרי זה בור, וכן הלכתא דבשלשה כיון שאינו מזכיר שם אינו אומר על המזון שנראה כמי שמברך המזון, אבל בעשרה מזכיר את השם מוכחא מילתא, וכדנתיב כענין שהוא מברך כך עונין אחריו ברוך ה' אלהי ישראל אלהי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו משלו, ומיהו אף בעשרה אינו מחויב להזכיר על המזון אלא אם רצה לומר אומר, ואם רצה שלא לומר הרשות בידו.

ולברכוכי בי עשרה, עשרה שמע ריש גלותא ואיקפד, ואע"פ ששינוי עשרה אינן בחלקין עד שיהיו כ' הכא שאני דכיון דאי שמע ריש גלותא היה מונעם עד שיברך הוא עמהם ולא הו' שמעי דאוושי כולי עלמא טוב להם ליחלק, ואי נמי לא היה מונעם כיון דאיקפד הו' זילוחא דבי ריש גלותא וגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה דרבנן והא דרבנן היא.

אינהו נפקא בווימון ידיה, כלומר שזמנו עליו, והוא שיהא שם כדאמר' בריש פרקין קוראין לו וזמנונן עליו, ודוקא בדקדים חד מנייהו דתרי עדיפי ולא כל כמנייהו דחד לבטל תורת זימון מינייהו, אבל קדמו תרי ובריכו פרח זימון מינייהו דתרי מבטלי תורת זימון מתד וכן הלכתא.

קמ"ל כי הא דאמר רבי אבא אמר שמואל שלשה שיבשו לאכול אע"פ שכל אחד אוכל מכרו אינן רשאין ליחלק, פ"ת ז"ל דהא קמ"ל שאע"פ שכל א' אוכל מכרו אפילו כן מצטרפים, כיון דישבו לאכול כאחד, וכההיא דתניא בפרק כיצד מברכין עשרה בני אדם שהיו מהלכין בדרך ישבו אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכרו אחד מברך לכולן, וכן נראה מתוך גרסתו של הרב אלפסי ז"ל שהוא גורס בהלכותיו

דומה לך מלך ממית ומחיה, ובקדושת השם חותמין בימים שבין ראש השנה ויום הכפורים המלך הקדוש, ובברכת השיבה שופטינו המלך המשפט, ובשאר הימים מלך אהוב צדקה ומשפט, ובברכת סליחה מחול לנו מלכנו, ובברכת רפואה מלך רופא, ובאהבת עולם אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך, ובאמת ויציב מלכנו מלך אבותינו, וכן באמת ואמונה וכן רבים בברכות סמוכות, והדבר צריך חלמוד.

ברוך שנתן שבתות למנוחה וכו' מסתברא דכל הגי בשם ניהו, וכן נמי חתימתן בשם, ואע"פ שאם היה מזכירן במקומן לא היו בשם, היינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה, דכל שסמוכה הרי היא כאלו פותחת בברוך שפתיחת הראשונה כוללת את כולן, וכן נראה דעת רבותינו הצרפתים ז"ל. אבל הראב"ד ז"ל כתב שאינו מזכיר בה שם אלא כמו שהיא נזכרת בגמ', והרבה ברכות יש בלא שם, כברכת היומון שהיא בלא שם ובלא מלכות, וטעמא דמלתא לפי שאינן ברכות קבועות, וכן בכל הברכות האמורות בפ' הירואה, ואינו מחזור דאף ברכות האמורות בפרק הירואה כולן בשם הן, וכמו שמפורש שם בהדיא בירושלמי ואנו עתידין לכתוב שם בסייעתא דשמיא.

ע"ב. לא שאנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב אבל פתח בהטוב והמטיב חזר לראש, וכן הלכתא, וחזר לראש פירש הר"מ במז"ל ורבותינו הצרפתים ז"ל חזר לראש כל הברכות כלן דהיינו הן, וטעמא קאמרי שהרי כיון שגמר כל ברכות התורה אע"פ שלא גמר הטוב והמטיב כיון שהיא אינה אלא מדבריהם הרי הוא כאלו גמר כל הברכה וחזר לראש ממש, ואינו מחזור בעיני כלל שאם אתה אומר כן אפילו כי לא פתח בהטוב והמטיב נמי יחזור לראש שהרי גמר כל ברכות התורה, אלא נראים דברי הראב"ד ז"ל שכתב שאינו חזר אלא לראש הברכה דהיינו בונה ירושלים דלא גרעה ברכת הטוב והמטיב מן הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שחזר לראש העבודה, ואינו חזר לראש התפלה.

תפלה דחובה היא מחזירין אותו בברכת המזון דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו, פירוש לאו למימרא דלא אכיל כלל בראש חודש נמי אסור בתענית אלא דאי בעי לא אכיל פת אלא מיני תריגמה, דאינו טעון ברכה לאחריו שיוכיר בה מעין המאורע, ומינה שמעינן דהא דאסיקנא דבשבת וימים טובים דעל כרחיה אכיל מחזירין אותו, ה"מ לילה הראשון של פסח וליל ראשון של סוכות דוקא שהיא חובה באכילת פת דגמרינן לה [סוכה כ"ז א'] חמשה עשר חמשה עשר מתג המצות מלילה הראשון של פסח שקבעו חובה הכתוב. מבערב תאכלו מצות, הא כלהו שאר עונות די"ט ואפילו די"ט ראשון אין מחזירין אותו דאי בעי לא אכיל פת, וכדאיתא נמי במסכת סוכה [כ"ז א'] גבי ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, ומינה נמי שמעינן דבשבת על כרחיה אכיל פת ומשום דכתיב ביה עונג ואין עונג בלא אכילת פת, ומיהו בסעודה שלישית כתב ר"ת ז"ל שאינו צריך לפת, והילכך אם טעה באותה סעודה אין מחזירין אותו, ואחרים אומרים שאף היא צריכה פת, וכדמשמע קצת בכתובות בפ' המדיר [ס"ד ב'] גבי אוכלת עמו לילי שבת ויומו, ושם כתבתי בארוכה בסייעתא דשמיא.

שבתות וימים טובים דעל כרחיה אכיל הכי נמי דהדר א"ל אין, והאמר רב הונא טעה אומר ברוך שנתן. קשיא לי מאי קא מקשה מדר' הונא דהיינו נמי חזרתו כשחזר ואומר ברוך שנתן, ולא מילתא היא דברוך שנתן לאו חזרה היא אלא כשחזר לראש הוא שקורא חזרה, ומכאן נ"ל להביא ראיה דהא דשמואל ודרב הונא לא פליגא אהדדי כלל, אלא רב הונא אמר דאפילו בשל ראש חדש אם טעה ונזכר קודם שיפתח בהטוב והמטיב אומר ברוך שנתן ושמואל נמי מודה בה, ושמואל אמר דאי פתח בהטוב והמטיב בשל ראש חדש אינו חזר, ובהא אפילו רב הונא מודה בה דמסתמא לא עבדינן פלוגתא בינייהו, וכן פסקו הגאונים ז"ל והראב"ד ז"ל דברוך שנתן לאו חזרה היא, אבל הר"ז הלוי ז"ל חלק עליהם ואמר דרב הונא ושמואל פליגי וקיי"ל כשמואל דבשל דבריהם הלך אחר המיקל, ודברי הגאונים ז"ל עיקר, והילכך ראש חדש שחל להיות בשבת כיון דעל כרחיה אכיל אפי' טעה בשל ראש חדש בברכת המזון מחזירין אותו לראש הברכה דהיינו לנחמה, ואין צריך לומר בשלא פתח הטוב והמטיב שאומר ברוך שנתן, ואפי' בכל ראשי חודשים נמי אומר ברוך שנתן.

תצד

לבוש

הלכות ברכת המזון סימן קפד

התבלת

ואכלת ושבעת, וספיקא ברכת הרבנן לקולא (ה) ואין מברכין, ואין צריך לומר אם הוא רעב לאכילה וגם הוא תאב לאותן הפירות, שאין צריך לברך שכבר נתעכל הכל, ג"ל ב:] ושיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון ג] הוא בכזית, דהיינו שאם אכל ח כזית פת חייב לברך עליו ברכת המזון, והיינו דווקא מדרבנן, דמן התורה אינו חייב אלא כשאכל כרי שביעה ג] ו והוא בכביצה, (ו) כדכתיב (דברים ת, י) ואכלת ושבעת וגו', אלא שחכמינו ז"ל (ברכות טז ע"ב) אסמכוה

מרכתיב בלשון אכילה וסתם אכילה הלכה למשה מסיני הוא שהוא בכזית, ולפיכך אמרו חכמינו ז"ל (שם טז ע"א) שמציא אפילו מי שאכל שיעור שביעה שהוא חייב מן התורה (ו) כיון דאסמכוה אקרא, אבל הכא דכתיב גם כן ושבעת שמע מינה דמדאורייתא אין חייבין אלא כשאכל כרי שביעה, דכתיב ואכלת ושבעת וברכת וגו': * הג"ה ועיין לקמן סימן קפ"ז סעיף ד' וסימן ר"י סעיף (א') ב']:

הגהות מוה"ר און"א

ב] עיין בספר לחם המדות שם סי' ל"ו, ג] וכן לענין זממן.

אליה זוטא

(ה) ב"הם חמדות דף ס"ה חולק על הלכות דמדינא אין לברך ועי"ש בב"ה. ועיין בסימן ד' סעיף א' [סק"א] מה שכתבתי בשם עדי זהב: (ו) כתב מלבושי יו"ט לישנא דש"ס דף מ"ט אטעמיה דקאמר ר' יהודה סבר אכילה שיש בה שביעה ואיהו זו כביצה, אבל כבר פירשו תוס' ורא"ש דאינו אלא אסמכתא דמדאורייתא שביעה גמורה בעינן כדאמרינן פרק מי שמתו דהם מדקדקים עד כזית וכביצה ע"כ. ואני תמה על מלבושי יו"ט שכן מצאתי בספר אדם וחוה דף קמ"ח שכתב רבינו ירוחם זה לשונו בכזית חייב מדרבנן ומדאורייתא אינו חייב עד שאכל כרי שביעה שהוא כביצה, וכן פסקו ר"ף ור"ח ובעל הלכות גדולות (כ"ר"א) [כ"ר מאיר] דאמר כזית ע"כ. וכן כתב רבינו יונה דף י"ד ונראה דסבירא להו דהא דאמרינן שהמדקדקין עד כביצה ומשמע דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה היינו לר' יהודה דסמך על שביעת כביצה, אבל לר' מאיר דסמך על ואכלת כזית סבירא ליה דכביצה הוא מדאורייתא, ועיין לקמן סוף סימן קפ"ו: (ז) קצת קשה מסימן קפ"ו סעיף א', ומסוף סימן קפ"ז, ועיין שם פסק דין זה:

מלבושי יו"ט

ב] והוא בכביצה. לישנא דגמרא אטעמיה דקאמר פרק שלשה שאכלו דף מ"ט ע"ב ור' יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ואינו זו כביצה. אבל כבר פירשו המוספות והרא"ש דאינה אלא אסמכתא בעלמא דמדאורייתא שביעה גמורה בעינן כדאמרינן בפרק מי שמתו (ב"ב כ"ט ע"ב) [ואני] [וכן] לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (דברים כ"ד) ואכלת ושבעת וגו' והם מדקדקים עד כזית עד כביצה, והביאו עוד ראיות לדבר, ועיין כ"י סוף סימן (קל"ז) [קל"ז]:

אליה רבא

ד"ה סימן] שכתב דכזית גדול בעינן, ואולי מיייר דשקיל לגרעינהו ולא בעינן שיעור כזית גדול בלא הגרעינה דמשמע דש"ס שם יב]. ועיין לקמן סימן תפ"ו דשיעור כזית כחצי כזית, ושם יתבאר: ו והוא בכביצה וכו'. כתב מלבושי יו"ט [סק"א], לישנא דש"ס [ב"ב טז ע"ב] דף מ"ט [ע"ב] אטעמיה דקאמר רבי יהודה סבר אכילה שיש בה שביעה זו כביצה, אבל כבר פירשו תוס' ד"ה רבן והרא"ש [פ"ו] סימן [ד] דאינו אלא אסמכתא, דמדאורייתא שביעה גמורה בעינן כדאמרינן פרק מי שמתו [ב"ב כ"ט ע"ב] והם מדקדקים עד כזית עד כביצה ע"כ. וכן כתב מג"א [פ"ק יא] זה לשונו, ומדאורייתא צ"ל דוקא שאלל ושבע ממנו, דלא כעולת ממד [פסק"א] ולשם ע"כ. ומימא גדולה שלא ראו דברי ספר המינוח [מנהיג] [ה] הבבאמי (סכ"ה) [סק"ה] דמבאר כלבוש דכביצה הוא מדאורייתא, וטעמו מבאר שם ששביעה דאורייתא הוא בכביצה דכתיב מיתבא דעמיה דאינה ג]. וכן כתב להדיא רבינו ירוחם [נחיש טו ס"ו] דף קמ"ח [ע"ב] זה לשונו, כזית חייב מדרבנן ומדאורייתא אינו חייב עד שאכל כרי שביעה שהוא כביצה, וכן כתב ר"ף [ג] ע"ב [ור"ח] [ב"ב טז ע"ב] ח"ט ח"ט ד"ה רבן כרבי מאיר דאמר כזית ע"כ יד, וכן כתב רבינו יונה דף י"ג [ג] רש"י [ע"ב] להדיא, וז"ל דמפדשי הא דאמרינן הם מדקדקים עד כביצה, היינו לרבי יהודה דמסמך על ושבעת כביצה, אבל לרבי מאיר דמסמך על ואכלת כזית סבירא ליה דכביצה הוא שביעה גמורה ודוק. וגדו"ה מוז כתב המדריכ [סימן

הגהות והערות

(א) כוונתו למה שכתב באליה זוטא שם בשם עדי זהב דשיעור עיכול של פת ו' שעות ובפירות ומים פחות משעה: (ב) עיין תורת חיים סי' ט"ז ד"ה כתב דהרוקח עצמו הביא הגמרא דברכות הג"ל, ועי"כ צ"ל דכוונת הרוקח לאפוקי קטן עי"ש: (ג) עיין מאמר מרדכי סק"ז שהעיר דהמעין בחינוך יראה דהביא דעת הראשונים דבעינן שביעה ממש, וכן העירו בדעת תורה בסוף הסימן ובביאור הלכה סעיף ו' ד"ה בכזית, והוסיף דנראה דעתו נוטה להניי פוסקים. ועיין גם בבגדי ישע סוף סימן קצ"ז שכתב על הא"ר שכל הפוסקים חולקין על הפוסקים דס"ל דכביצה היא דאורייתא: (ד) פ"ש רבינו ירוחם שכן פסקו הרי"ף ור"ח והשאלחות, לא קאי רק על מ"ש דהלכה כר"מ דכזית צריך לברך, אבל לא קאי על מ"ש דכביצה היא מן התורה, דלא נמצא זה ברבריהם, (פאמר מרדכי סק"ז). ועיין ביאור הלכה הג"ל. ודעת ר"ח המובא בתוס' הג"ל כן הוא בפירושי ר"ח (הנדמ"ח ירושלים תש"ן) עמ' קי"ד. ושם בהערות כתב שרבינו חננאל בסוכה כ"ז ע"א פסק כר"י ששיעור אכילה לברכה הוא בכביצה:

א ברכת המזון נאמרת ואכלת ושבעת וברכת

ב וצריך שישמע לאוזניו הוא ויבין מה שיאמר, בידך ולא השמיע לאזניך דהיראהור לאו כריבור: שיברך השם יתברך בפיו כ"צ סעיף ז' וג' ג יש אומרים דבעל הב בקול רם כרי שישמע

קפה א] נראה לפי שאין ארו יודה כפי כוחו (הובא ב ואפילו בתפילת י"ח שחקנוה ב חוזר בברכת המזון מונוחו מ אחר עינו כדברים אחרים, מה

קפה א] אין ה' בברכת המזון אין שולט בו לא אף וכו'. ככבוד כל ימיו (ספר החינוך).

קטן] ושגלי טקטו [ה] מלדאורייתא טו, והם דלמדיקין וכן נחודשי רש"י דף מ"ג דעתו נוטה דף י"ז נ"כ ע"ב ד"ה רבן] אי כזית או כביצה ו ולענין דאכילה בלא שמיה הו [סק"א] שם ספר יראים. א"ל: יראים סימן כ"ד דפחות מכזית מחלי כזית לאו כלום הוא ע"י סוף ע"ב [ע"ב] ר' יוחנן ו לגרעינן בלא ליה שיעורא, הא ברכה בברכת המזון מונוחו מ הפוסקים ה"ל וכדברי המ

קפה א] בבל' לשון אומיות יש שאין אף קף קף שולט בסעוד לפ' וורדים שפיצו חל בעדן ע' הוהיר בברכת המזון מונוחו מ סימן מ"ו מעשה בחד שמת ו כלל יוס דנין אומי על שלא הי וברכת הפירות כוונת הלז ואו משפט לרשעים אלא י"צ חשך דנין אומי פצורעוניהו

טו] ופ"ש הרמב"ם במלכות ה' רעק"א בגליון ב"ה: ה' י"ז ע"ב דד

ט"ז לוח ז' ואין כאלו מקומן. ועיין בשו"ע י"ד סי' קמ"ו ס"ה גבי ביטול גוי קטן, ומסופק אני אם מדמין זה לזה, ול"ע. ועיין כאלו מ"ו ע"א ובר"מ כאלו פ"ח ה"ג ובשו"ע כאלו סי' קל"ט ס"א, דישראל זוקף לבינה להשחתות לה ובלא גוי והשחתות דנאסרה כיון דהיא נחא להישראל, אפשר בחרש שוטה וקטן לא שייך זה דלא מהני ניחומא לדידה ולינה נאסרת ובאמי רק לעורר.

לענין איסור האצעה הוא אם יש יד ע"ש... ואיני יודע אם דוקא במשחתות הדיון כן ולא נמשמשים ולא במקרוטת, או גם נאלו הדברים הדיון כן.

מצוה תל, מצות ברכת המזון

(א) [כ] לברך את השי"ת אחר שיאכל וישבע מלחם או משבעת המינים וכו'. מזהו זו מנוארת בר"מ פ"א מזכרות ונפרקים מפורים שס, ונעור או"ח הלכות ברכות המזון סי' קפ"ב ואילך, והרב המחבר האריך, ודבר הנהוג צמנינו והאריכו הראשונים והאחרונים אין דרכי להאריך, ולאמרו נק"צ קטת הערות צ"ד.

ומן הנכלל במצוה זו, שלא ידביק האדם אל ממונו שחננו האל בצדק ממון אחר שהוא של גזל או חסם, או מרכיב או מכל דבר מכווער, שכל זה בכלל משמשי עבודה זרה הוא, שיצר לב האדם רע חומד אותו ומביאו אל הבית, והיצר הרע נקרא בשם עבודה זרה, וכמו שאמרו זכרונם לברכה שבן נאמר פן יהיה דבר עם לבבך בליעל [שם ט"ו, ט"ז], וכתוב בענין עבודה זרה [שם י"ג, י"ד], יצאו אנשים בני בליעל מקרבך ודיחו וגו'. ובממונות כאלו שזכרנו ובמשמשי עבודה זרה על כולן נאמר והיית חרם כמוהו, כלומר שכל הנדבק עמו הוא חרם, שאין ברכת האל מצויה בו ואבד וכלה, וכענין שיאמרו זכרונם לברכה שפרוטה של רבית מכלה כמה אוצרות של ממון, שבא זה ומאבד את זה.

לחם מחמשת מיני דגן

שבטת חיי שבח א"י

והנהגה על לחם מחמשת המינים כולי עלמא סוגרים שנכתב המזון הוא מן המורה, ועל מזון מחמשת מינים שאינו לחם, כגון פת הבצה ציטנין, לריך עיין אם היא מן המורה. וכן שנתת המינים כגון גפן כו' יש דעות אם היא מן המורה, היינו ברכת מעין שלש, ורומנו הרב המחבר לזה, ועיין בראשונים* שאריתו צוה הרבה.

[ט] ונוהגים

[י] ועיין

ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. וצובר על זה ולקח שום דבר מעבודה זרה והביאו לרשותו ונהנה בו, לוקה שתיים, משום ולא תביא וגו', ומשום ולא ידבק וגו', כן כתב הרמב"ם ז"ל [פ"ז מעבודה זרה ה"ב].

מצוה תל

מצות ברכת המזון

(א) לברך את השם יתברך אחר שיאכל האדם וישבע, מלחם, או משבעת המינים* הנזכרים בכתוב [דברים ח', ח'] כשהוא זן מהן, ולחם סתם נקרא פתי העשוי מחטה ושעורה, ובכלל החטה הכוסמת, ובכלל השעורה שבולת שועל ושיפון. ועל כלל שבעת המינים הזנין נאמר [שם, י'], ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. וזאת השביעה אין לה שיעור שוה בכל אדם, אבל כל אדם יודע שביעתו, וידענו שיעור שביעת הצדיק שהוא באוכלו לשובע נפשו, ארצה לומר כדי מחיתו לבד. והראיה שאין חיוב הברכה מן התורה רק אחר השביעה, מה שאמרו זכרונם לברכה בפרק מי שמתו בברכות [כ' ע"ב], דרש רב עירא וכו', עד אמר להם לא אשא פנים לישראל שאני כתבתי בתורתך ויברכה ומי שמתו בברכות [כ' ע"ב], דרש רב עירא וכו', עד אמר להם לא אשא פנים המאמר בפירוש הכתוב הזה וברינין היוצאים ממנו בדיני מצוה זו בעזרת השם, ואודיע המחלוקת שיש לרבנותינו במשמעותו.

משרשי המצוה. הקדמה. הלא הגדתי לך בני כמה שקדם כי לשם ברוך הוא כל הכבוד וההודו וכל הטוב וכל החכמה וכל היכולת וכל הברכה, ודברי כן אדם וכל מעשהו אם טוב ואם רע לא יוסיף ולא יגרע, על כן צריך אתה להבחין כי באמרנו תמיד בברכות ברוך אתה השם, או יתברך, אין המשמעות לפי הדומה להוסיף ברכה במי שאיננו צריך לשום תוספת חלילה, כי הוא האדון על הכל, וכל הברכות הוא מחדש אותן ומציאן מאין, ומשפיע מהן שפע רב כאשר תהיה שם רצונו הטוב. על כן צריכין אנו לחפש כוונת הענין מהו, ולא נוציא זמננו במה שהעסק בו תמיד מבלי הבנה בו כלל. ואני המעורר אין מחשבתי שישגי שכלי אפילו כטפה מן הים באמתת הענין, כי כבר הוגד לי ושמעתי מפי חכמים כי יש בדברים אלה יסודות חזקים וסודות נפלאים, וידועים חכמי התורה לתלמידיהם כשהם נכונים וכשרים ובכל מעשיהם נאים. אבל רוב חפצי להשיג בזה קצת טעם ישיאני לדבר בו, ואולי היתה טובה השתיקה, אבל האהבה תקלקל השורה. ידוע הדבר ומפורסם כי השם ברוך הוא פועל כל הנמצא, וברא האדם והשליטו על הארץ ועל כל אשר בה, וממדותיו ברוך הוא שהוא רב חסד והוא חפץ בטובת בריותיו ורוצה להיותן ראויין וזכאין לקבל טובה מאתו, וזה באמת משלמותו ברוך הוא, כי לא יקרא שלם בטובה רק מי שהוא מטיב לאחרים זולתו, אין ספק בזה לכל בן דעת. ואחר הסכמה זו שידענו בחיוב מרוב שלמות טובו שחפצו להריק עלינו מברכתו, נאמר שענין הברכה

ג. ב"ב י' ע"א תניא דין גזירה שוה לענין מעלים עינו מן הצדקה, והשוה אותם רבינו לפי שכל אלו בכלל יצר הרע של חמדת הממון. ז. בימי ע"א ע"א, שכל המלות ברבית נכסיו מתמוטטין. הל. תבחי. עקב עשה א' ורבים עשין י"ס. הלכות ברכות. סחי' עשין כ"ז. סחי' קי"ט. סור או"ח קפ"ד ר"א. א. לקמן בדיני המצוה כתב רבינו שכן היא הכרתה הגדולים שבדורו, ע"ש. ב. ר"מ פי"ג ה"א, ובפי"ח חייב כתב הכס"מ שדעת הר"מ דשאר מינו דין דין מחטת ועושהו הוו מדרבנן. ג. ר"מ פי"א ה"א ופי"ה חט"ו, ותוסי' ברכות מייט ע"ב ד"ה רבי מאיר.

א. עיין טור וב"י סי' ר"ט.

הלכות ברכת המזון סימן קפד

והוא שעה וחומש. וכתב המ"א ג"ל דהאי עיכול תחלה עיכול הוא דקוף עיכול הוא עכ"פ ו' שעות. ובסעודות גדולות לפעמים יושבים ד' או ה' שעות קודם שמברכין ואינו נכון וכו' וכו' כיון שעוסקין בשמיה ובפרפראות כלא נתעבל דמי. וכו' מי שאכל מעט ולא שבע ממנו היאך ישער דהא מתחלה ג"כ היה רעב וכו' דמשער אם הוא רעב כ"כ כמו שהיה קודם שאכל והואיל ואין אנו בקיאים לשער זה לכן יאכל מעט קודם ברכת המזון ואם הסיח דעתו יברך המזויה תחלה.

ביאור הלכה

דחזור לראש. ואפילו אם שעה צלמנע צרכה כדי לגמור כולה מחמת אונס ג"כ אפשר לחזור רק לתחלה צרכה ששהיה צה אחרי דכמה פוסקים לא ס"ל כהר"א ש' דבוליה ג' צרכות חשובות כאלה וגם אפשר לחן מעבדות זו אם זו כדעת אכן העורר שם א"כ ממילא אין לו לחזור רק לתחלה אומה צרכה וכמו שפסקו שם בסיומן ס"ה צ"ל לענין ברכת ק"ש וכו'.

אם אינו יודע. עיין במ"ד לענין אכילה מועטת מש"כ דיש לסמוך אסגנא הראשונה והטעם משום דיש הרבה פוסקים המחזיקים בשיעור זה עיין בל"ד ובמגן גורים ובספר הפארת ישראל ועיין ד"מ שם הוא העמיק שיעורא ד' מילין ולענ"ד היה נראה עוד יותר דאפילו לפוסקים ראשונים שהשמיעו שיעורא ד' מילין והעמיקו שיעורא ד' יוחנן דכל זמן שהוא רעב ומשום דמשמע להו ד' יוחנן פליגי אשיעורא ד' מילין אעפ"כ מודו בשיעורא ד' מילין דעד שיעור זה טודאי לא נתעבל המזון ושיעורא דכל זמן שהוא רעב הוא שיעור יותר מחאחר מד' מילין וכן מסתבר לומר שהיה לענין אכילה מרובה נתן ר' יוחנן שיעור יותר גדול משיעורא דר"ל דאילו רק עד שהוא אמא וא"כ טפי יחא לומר דגם באכילה מועטת שיעורא דר"ל גדול משיעורא דר"ל וספיר איכא לתימר דאע"כ דלא אכל אלא אכילה מועטת מ"מ עד שיתחיל להעכל במעיו מה שאכל וחזור להיות רעב כנתחלה השיעור יותר גדול מד' מילין דאילו כ"כ שעה וחומש וא"כ לפ"י באשר קשה לנו לשער שיעורא ד' יוחנן באכילה מועטת יש לסמוך ברובה עכ"פ על שיעורא דר"ל שהוא פחות מזה ולברך ואף שבמ"א משמע דשיעורא דר"ל נפיש לענ"ד נראה כמו שכתבתי ועכ"פ יוכל לסמוך ע"ז אחרי שהרבה פוסקים אחרונים העמיקו שיעורא ד' מילין להלכה: * בכזית. עיין במ"ד והוא ממג"א וכן הוא דעת האר"י שהדיא בסיומן קפ"ו ס"ב וסיומן קל"ז ס"ד ובאמת כן דעת רוב הפוסקים עיין ברש"י צרכות כ"י ע"כ ש"כ וכ"כ עוד בדף מ"ח ע"ש וכן דעת בה"ג מובא שם ברש"י וכן דעת ר"ח כמו שכתב בספר יראים וכן דעת ר"י בעל התוספות וכן כתבו בעלי התוספות שם בצרכות וכתמה דוכתי וכן דעת רמב"ם וסמ"ג וכן דעת הר"א ש' וכן דעת בעל המאור שם בסוגיא דף כ' ע"ש וכן ג"כ דעת בעל האשכול וכן דעת ר' ישעיה מוצא בשב"ל [והא"ר כתב שדעת החינוך והר"י והר"ו דמן החורה סגי בכביצה ע"ש והנה המעיין בדברי החינוך יראה שלא הכריע כלל כן לדעת ר' חסד דיש ג. ונחיי שדעתם כן ואדרבה נראה הסיומן כתב דדוקא שביעה גמורה והיא מיימרה דרב עורא דמוכח מינה דכיות וכביצה אינם כ"א מדרבנן ועלמא גם אחר שהביא דעת יש מרביתיו כתב א"כ בהיסק שלישי הגר"א מדבר הרשונים כ"ו שלא שבע במזון לא יחייב לחזור ולברך מספק ע"ש הרי דלא ברירא דעתו ענין זה ואדרבה נוטה דעתו קלה להיסק ופס לן רק דעת הר"י והר"ו ובאמת כי עיקר שיטה זו לחלק בין כיות

שער הציון

ושאר אחרונים ובל"ד כתב דמחויין משמע דאפילו רק אכל כביצה חייב מדאורייתא ובאמת לא כתב החינוך זה רק להסבירם כן אצל הוא לא פסק מתיי כזה ע"ש וכמו שכתבו בה צ"ל. והנה יש אחר אחרונים שמגמגמים על עיקר דיו דמ"א דאפשר כיון דעלם הצרכה הוא דאורייתא החמירו חכמים בספיקו אפילו בשיעורא דרבנן עיין ל"ח צרכות כ' ובדין ישע' אצל דברי החינוך סי' ת"ל היו חיוניתייהו: (יה) אכן העורר דה"מ ומגן גורים: (ט) מ"א בסוף סק"ט והפמ"ג אסגר לן דברי המ"א בפנים אחרים ולענ"ד הטעם כמו שכתבתי: (כ) רוב אחרונים: (כא) ט"ו וא"ר בשם כמה פוסקים ומגן גורים ופארת ישראל וגם ד"מ העמיק שיעור זה: (כב) מ"א דה"ה וכו': (כג) נזכר בפוסקים כ"מ: (כד) עיין בה"ל:

קפה לברך בה

א * ברכת המזון נאמרה ואם לא השמיע לבניו ואשתו צריך לבו יכול לדבר כראוי וכו'

(א) בשפתיהו חבו זה יד או אונס אחר קרה עליו אין ק צבחה"ו לפי שכל מי ולא קלף וכו' ומזומותיו מ צע"פ צ"ח [כתב בס' חסיד הצרכות כזונת הלכ כו' ו

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

מחמת חולי או אונס אחר ג צב"מ ס"ב צב"מ סק"ו שב קי"ל רהור לאו כדבור דו לברך ירהר לבו והקב"ה יואל וע"כ כשחמלק האונס המזון ועיין כמה שכתבנו שם לבאן: ג (א) בקול דם

הגהות ותיקונים: (א) חסר הכית שאינו: (ב) מ"ט:

הלכות ברכת המזון סימן קפה

קפה לברך בהמ"ז בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון. ובו ה' סעיפים:

- א מטה ל"ב
- ב נרות ט"ו
- ג לפרש"י ולפי ר'
- ד יורה ד' ס' והר"ש
- ה ד' כל כ' ה טו'
- ו בס' ידושת פ"ק
- ז דמורה"ק ו' עירובין
- ח ט"ו

א "ברכת המזון נאמרה (א) בכל לשון: ב צריך שישימע לאזניו מה שמוציא (ה) [ח] (ב) בשפתיו ואם לא השימע לאזניו יצא יבולכד שיוציא ¹² בשפתיו: ג * י"ש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך (ג) בקול רם כדי שיצאו בברכות: ד "אפילו נשחק כל כך עד שאינו יכול לדבר כראוי (ד) יכול לברך (ג) ברכת המזון: ה (ה) * אם בירך והיתה צואה כנגדו

שערי תשובה

[ח] בשפתיו. עיין בה"ט ובס' חרדים כתב דרוז הפוסקים הסכימו דאם לא השימע לאזניו לא יצא והביאו בה"ט:

ולא קפץ וכו' ומוזנחיו מזוין לו בריות ובכבוד כל ימיו ספר החינוך עטרת זקנים. והמדקדק יזהר לברך דוקא מוך הספר ולא בע"פ ב"ח [כתב בס' חסידים מעשה נאחד שמת ונחגלה בחלום לא מקרובו וא"ל בכל יום דנין אומי על שלא הייתי מדקדק לברך כל הברכות בזוונת הלכ כו' ע"ש ובס' אליה רבה]: (ג) בה"מ. עי' סימן ג"ט ס"א. ולכתחלה יברך קודם שיצא לידו כך עמ"ל:

ביאור הלכה

לכפלה מגומגמת מאד דהרי כל הראשונים פסקו כר' מאיר דלמר בזוית וממ"ז אי פלוגמיהו מדרבנן וקראי אפמכתא בעלמא כמו שכתבו החוספוס דקף מ"ח בין כמה בין כפלה אינס כ"א מדרבנן ואי נימא דנקראי פליגי א"כ למאי דפסקוין כר"מ מן התורה בזוית סגי ולא צעיק כלל כפלה ודוקא גדול לומר דלעולם לר"י מדאורייתא סגי בכפלה אבל ר"מ פליגי עליה וס"ל דמדרבנן מברכין גם אחיה דזה לא משמע כלל ונאמת דברי הרבנו יונה שם סתומים מאד וכן דברי הר"י מקוריים יותר מדאי ולא הביא כלל לדעת הפוסקים מה גם דברי רבי הר"ש ואפשר דט"ס יש בדבריו. ואעפ"כ שיטת השו"ע ומג"א לא בירא כולי האי עיין בראש ס"י כ"ד דעמו דמן התורה סגי בזוית וכן כתב בס' הקדמון ר' יונה ריש כלה וכן הוא דעת הראש"ד בהשגותיו פ"ה מה' ברכות והרשב"א בפ"ג ברכות הביא ג"כ וכתב שדבריו נלאין וכן הוא דעת הרמב"ן שם במלחמות עי"ש וכן דעת ר"י מקורב"ל בזוית הרי מדאורייתא מונא בחוספוס ר' יהודה על ברכות. ודע עוד דאף לשיטת רוב הפוסקים דבעיקר שבעה ממש מ"מ בחולה או זקן או שכר אבל מקודם והוא שבע עי"י כוית או בכפלה לכו"ע מחויב מן התורה לברך כיון דמ"מ הוא שבע (דבני"ן חלק ששי סימן ב' אלפים כר"ד ומונא בשערי תשובה סימן קכ"ז) והנה ראיתי בפמ"ג שכתב דמסתברא לו דבעיקר שבעה ממש נבד וזו הוא חייב מן התורה ונ"ל פשוט דאין כוונתו בני שכולל איזה דבר ללפת את הפה דזה פשיטא דמטרף שכן הוא דרך אכילה [עיין ברכות מ"א מיסב ואלול בלפתן] אלא בשאלו שאר דברים נפני עומן והנה מלשון רדב"ן הג"ל משמע לכאורה דאם כבר אכל איזה דבר וסיים שבעתו עי"י אכילה כוית פת מהני לחוב מן התורה דאי מיירי שאכל מקודם ג"כ פת פשיטא דחייב אף יש לדמות דמיירי שאכל פת מקודם לזה ויברך בהמ"ז ומ"מ הוא חייב עתה"מ מן התורה לברך כיון שעכ"פ הוא שבע ממידו דזיין ודומיא דזקן או חולה (וגם בלא"ה אפשר לומר דלא נוכל לפוטרו מן התורה עי"י ברכת המזון שצריך מתחלה דאז הלא פטור היה מן התורה):

* יש מי שאומר וכו'. עיין במ"א שהקשה הרי מלתא דפשיטא היא ולמה כתב זה בשם יש מי שאומר והגבון כמו שצריך בברכי יוסף וזהו שגוה דהאי יש מי שאומר ס"ל כשיטת רש"י דיכול להזיזם אפילו אם אינם מבינים כלל הלשון והוכיח זה מכלל דו גופא שממנו נובע מקור דין זה ולהכי כתב המחבר בס' יש מי שאומר משום דלעיקר הדון ס"ל להסתבר כשיטת שארי פוסקים המחמירין בזה וכדלקמן בסימן קכ"ג ס"א ואעפ"כ העמיקו משום דעכ"פ זה עדיף ממה שלא יברכו לגמרי דיוזא עכ"פ לדעה זו ועיין בה"ט שם סק"ב: * אם בירך והיתה צואה כנגדו וכו'. עיין

במ"ז והוא מהלכות ולכאורה משמע מזה דאם היה נודע לו מתחלה ועבר עי"י לא היו מסתפקים בזה כיון דעבר לכתחלה בשאט נפש על איסור דאורייתא טדאי חוזר ומברך ואך בזה שבאמת שוגג היה שלא ידע שיש כאן צואה ואך שחטא בזה שפשע ולא בך בזה מסתפקים אולי לא קאמר הגמרא רק לענין חלה דהמיר טפי ולא בבהמ"ז אף מפמ"ג לעיל בסימן ע"י משמע שהוא מפרש לענין זה כפשיטא דלפניו נגודע לו מתחלה מסתפקים. והנה מהחוספוס וכן ממידו הרמב"ן גליקוטיו משמע ג"כ דמסתפקי אם מלא אח"כ צואה ואולי דפגרת הפמ"ג כיון דהמחבר קאמר קמחא

שער הציון

(כה) ולכאורה משמע מלשון דאם הוא איש רעבתן ואינו שבע כ"א בכילה מרובה מאד אינו מחייב כ"א לפי שבעתו ומרובותיו של רש"י [ברכות מ"ב] משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבוע סעודה בשיעור הזה מיקרי שבעה: (ה) גמרא: (ג) א"ר בשם ר"ח: (ג) חר"י: (ד) כ"מ בנבט דע"י מסתפק השו"ע ועיין בה"ט:

הגהות ותיקונים: (א) ציין ס"ק (ב) של מ"ב אינו במקומו: (ב) כאן מקום ציין ס"ק (ב) של מ"ב: (ג) בבהמ"ז:

נחעכל עדיין לגמרי אינו רעב ולא צמא: ו' שיעור אכילה

ת נכנסה א' ושהה כדי ה מ"א ע"ש ונב"ס אבן ה הרופאים ששיעור עיכול א ס"י קמ"ה וכו' מהר"ם זית. אעפ"י שיש לו תורה שאינו תאב לשום פרי: י דוקא שאכל ושבע ממש:

ענה מחדש דעת המ"א גמו עדיין דכיון שנחעכל ובל הרבה אחרונים פליגי ד כל שלא הסיח דעתו ה שגא להחטול והיה חוזר ית"י מזה ומתעורר ונחמט פקדן שמת"י לתה אכילה גר: בעל אותה האכילה. דעתו מלאכול עוד אבל אם שרגילין בסעודות גדולות ויעור עיכול מאכילה פת לנסוף ברכת המזון כיון ושותין הכל סעודה אחת לאותם פירות. לאו דוקא סימן ז' לזכרו נחעכל עדיין אכל כל זכרו מהלכת או דו אלא שלא היה לו יותר ון שאינו רעב כיון שחייב (א) כתב הרבה אחרונים אזא ע"ש מייטון ועד כדי ול אפילו אכילה מועטת זמנדיים דאם אכל אכילה יודע לשער אם נחעכל וכל עכ"פ עוד כוית פת א"כ לברך המוליא מחדש וס אין לו פת יש לסמוך ד' מילין וכו"ל ועיין י"ז וכו'. ואע"ג דברכה הוא (כג) התם משום בזוית. היינו (כד) מדרבנן י"א שאכל דוקא שיעור ית' שבעה משמע תפסר

הוא רק להסודים כן שר כיון דעלם הנכנס הוא הוי חיונתייהו: (ית) אבן וכתבתי: (כ) רוב אחרונים: (כג) נזכר בפוסקים בז"מ:

וזה הא והראש (ברכות פ"ו סי' כג) ורבינו כמזכיר לעיל בסימן קפ"ו. הרב"ם ידי חובתן חוץ מצרכת המזון והא תנינן כל שאינו חייב בדבר אינו מושיא את הרב"ם ידי חובתן הא חייב מושיא אמר רבי אלעאי שאני צרכת המזון דכתיב צה ואכלת ושבעת וצרכת מי שאלו הוא מצרך ואפשר דמדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא ומזנה מן המזכיר האם כולם יודעים לנרן שיצרך אותו שאלו כדי שציעה ואם אינם יודעים לנרן יצרך מי שאלו כזית להושיא אף אותם שאלו כדי שציעה עכ"ל. וגם התוספות (מת: ד"ה עד) והרשב"א (מת: ד"ה הא דאמרינן) דחו דצרי צה"ג והעלו דאפילו לא אכל אלא כזית מושיא למי שאלו כדי שציעה. וה"ר יונה (לה: ד"ה ונהא) כתב שתי הסברות ולא הכריע ודברי הרמב"ם צקוף פ"ה (הט"ו) נוטים לדעת צה"ג וכן נראה ממה שהשיב (סי' כד) לחכמי

אלא אותם שאכלו שיעור דרבנן (ט) אבל לא אותם שאכלו כדי שביעה. (י) ור"י פירש שמוציא אפילו אותם שאכלו כדי שביעה. ומיהו מצוה מן המובחר אם יודעים כולן לברך (יא) שיברך אותו שאכל כדי שביעה. ואם אינן יודעין כולן לברך מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה:

סימן קצח

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] שלשה או עשרה שאכלו ונכנס אחד ומצאם מזמנין: בכל ברכות שאדם שומע עונה אמן:

א שלשה שאכלו והם מברכים ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך נברך שאכלנו

לוייל על זה: ונראה דלא אמר צה"ג שאם לא אכל אלא כזית אינו מושיא מי שאלו כדי שציעה אלא כשהאחרים יוציין בצרכתו של זה אצל אם אינם יוציאים בצרכתו של זה אלא כל אחד ואחד מצרך לעצמו אע"פ שזה שלא אכל אלא כזית הוא אומר צרכת זימון לית לן צה: אם אשה או קטן מושיאים את האחרים ידי חובתם בצרכת המזון כתב רבינו בסימן קפ"ו (קפה): בתב המרדכי בפרק שלשה שאכלו (סי' קעו) בשם ספר יראים (סי' רנג) אהרי דקיימא לן בדי מחר (ברכות מט): דאמר כזית דאורייתא א"כ קיימא לן ושבעת זו שתייה א"כ לא מיחייב מדאורייתא אלא א"כ שמה אם הוא צריך לשמות אצל אם אינו צריך לא אמרה תורה שישמה הן אלא לתיאצון והילכך מי שאכל ולא שמה לא מצי להושיא אחרים ידי חובתן שאכלו ושמו דלא אחי דרבנן ומפיק דאורייתא ע"כ וכן כתב הכל בו (סי' כה כג): ושצלי הלקט (סי' קנד) ואינו נכון צעיי שהרי כתבו התוספות בפרק שלשה שאכלו (מת: ד"ה ר' מאיר) דקראי אסמכתא בעלמא והציאו כמה ראיות לדבר ועוד דאפילו למי שקוצר דקרא לאו אסמכתא הוא אלא כזית דאורייתא ושבעת זו שתייה מנא ליה דצרכת אכילה תליא אלהיך וכן דעת כל הפוסקים שלא כתבו סברא זו והכי נקטינן דלכל רבינו בסימן (שאחר זה) [קצ"ט]:

אם כן שמה אם הוא צריך לשמות ומה שכתב צ"י עוד דדעת הפוסקים אינו כן מדלא כתבו סברא זו אינו נכון דהלא מפורסם שפוסק אחד ממליא דין חדש מחכמת תלמודו שלא הוזכר בשום פוסק ואין לדחותו כל כמה דלא אשכחן מאן דפליג עליה בפירוש ועל כן נראה דיש לנו להחמיר שלא יוציא זה שלא שמה אם צריך לשמות למאן דאכל ישמה וכן פסק צה"ג (סי' ד) אלא שהוא ז"ל כתב וטוב להחמיר יכו' ואינו אומר דצריך להחמיר דדינא הכי הוא דאינו מושיא לזה שאכל ושמה:

קצח א שלשה שאכלו והם מברכים ונכנס אחד וכו'. צריש פרק שלשה שאכלו (סוף דף מ"ה) צא ומלאן כשהן מברכים יכו' ונראה דלרבותא קאמר צא ומלאן כשהם מברכים דאע"פ שלא ראה אותם אוכלים יחד ושמה לא אכלו כלום אלא כדי להתלמד אמר זה נצרך וזה צרוך שאכלנו אפילו הכי זה שנכנס עונה אחריו יכו' ואין לו לחוש לצרכה לצטלה ואין צריך לומר כשראה אותם אוכלים יחד ומברכים נצרך דפשיטא דעונה אחריו ואיכא לתמוה על מה שכתב בשתייה דילמא הכי קאמר קרא כשתשתה מצרך את יי ולא שמה אע"פ שהיה מתאווה לשמות מושיא את האחרים ידי חובתן את רבינו בסימן (שאחר זה) [קצ"ט]:

קצח א שלשה שאכלו והם מברכים ונכנס אחד שלא אכל וכו'. צריש פרק שלשה שאכלו (מה): צא ומלאן כשהם מברכים מהו אומר אחרים רב וציד אמר צרוך ומצורך רב פפא אמר עונה אמן ולא פליגי הא דאשכחינהו דקא אמרי נצרך הא דאשכחינהו דקא אמרי צרוך אשכחינהו דקא אמרי צרוך עונה אמן. וכתבו התוספות (ד"ה רב יבד) וה"ר יונה (נג: ד"ה אשכחינהו) והרא"ש (סי' ט) בשם צה"ג (ברכות יא ע"ג) שאומר צרוך הוא ומצורך שמו תמיד לעולם ועד ואם דרכי משה

(ו) ופ"מ נראה דטוב לזוהר אם אחרים שאכלו ושמו יכולים לברך דיברכו הם:

פרישה

א"כ לא מיחייב מדאורייתא אלא אם כן שמה אם הוא צריך לשמות דלא אמרה תורה שישמה שלא לתיאצון הילכך אם לא שמה והוא תאז לשמות לא מצי להושיא אחרים שאכלו ושמו דלא אחי דרבנן ומפיק דאורייתא ע"כ וצ"י דמה דצרי דילמא הכי קאמר כשתשתה מצרך את יי וכתב שכן דעת כל הפוסקים שמושיא אחרים אף שהוא תאז לשמות ורמ"א (סי' ד) כתב דלכתלה יש לזוהר לנרן מי שמה להושיא אחרים ידי חובתן ע"ש:

חדושי הגהות

[ב] וצ"א דמי לנשים לעיל סימן קפ"ו שאינן מושיאות אנשים כיון שהן מדרבנן דהתם אין עליהן שום חיוב מדאורייתא וכל שאינו מחייב בדבר אינו מושיא אחרים ידי חובתם מה שאין כן כאן שאף אם לא אכל יכול להושיא מדין ערבות רק כדי שיוכל לומר שאכלנו יאכל כזית (מהר"ל ח):

הגהות והערות

הן ג"א במרדכי "שלא לתיאבון":

